

ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

КОФМАН БОРИС ЯКОВИЧ

УДК 342.7+341.231.14

**ЛЮДИНА, ОСОБИСТІТЬ І ГРОМАДЯНИН В СУЧАСНОМУ
КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ**

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті законодавства Верховної Ради України

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
БАЙМУРАТОВ Михайло Олександрович,
Інститут законодавства Верховної Ради
України, відділ теорії та практики законотворчої
діяльності, головний консультант

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
СЛІДЕНКО Ігор Дмитрович,
Конституційний суд України,
суддя

доктор юридичних наук, доцент
ВАСИЛЬЧЕНКО Оксана Петрівна,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, професор кафедри
конституційного права

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
ВОЛОШИН Юрій Олексійович,
Національний авіаційний університет,
декан факультету міжнародних відносин

Захист відбудеться «30» вересня 2020 року о 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.867.01 Інституту законодавства Верховної Ради України за адресою: 04053, м. Київ, пров. Несторівський, 4.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту законодавства Верховної Ради України за адресою: 04053, м. Київ, пров. Несторівський, 4.

Автореферат розіслано: «29» серпня 2020 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. М. Биков

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Правова глобалізація, що охопила народи та їх держави, досить чітко та однозначно розставила пріоритети нормативно-правового розвитку людської цивілізації, серед яких права і свободи людини (особистості) і громадянина (далі: ЛОГ) займають важливе місце та набувають свого магістрального значення у системі міжнародного універсального співробітництва держав. Більш того, саме вони – права і свободи, а також їх визнання, легалізація, захист, охорона, реалізація, гарантування з боку держави, – виступають конституюючою засадою правової демократичної державності, що є параметральною та визначальною ознаками сучасної соціально-демократичної держави та системи публічної влади, що складається та функціонує в її рамках.

Звичайно ж, не дивлячись на могутній регламентуючий і регулюючий потенціал прав і свобод людини на рівні міжнародного співтовариства держав, особливо в сфері міжнародної нормотворчості, діяльності міжнародних організацій універсального, регіонального і субрегіонального рівнів, а також в сфері здійснення контролюючих функцій в сфері виконання міжнародно-правових зобов'язань держав в рамках підписаних ними міжнародних багатосторонніх міждержавних договорів, – основну роль в становленні системи прав, свобод і обов'язків ЛОГ відіграє національне конституційне право (далі: КП), яке, як єдина основоположна і профілююча галузь національного права і національного законодавства регулює найбільш важливі, фундаментальні відносини, що виникають між людиною (особистістю), соціумом і державою, вибудовуючи систему вертикально-горизонтальних та міжгоризонтальних комунікаційних поведінково-нормативних зв'язків, що формують конституційно-правовий статус (далі: КПС) ЛОГ, який виступає ідентифікаційною ознакою відношення до неї держави. Тому, саме КП, розвиток та вдосконалення його інститутів, – служать яскравим прикладом становлення, стабілізації, розвитку, перспективного вдосконалення КПС людини (особистості) і громадянина, а саме наведений статус, його об'єм, тенденції його розвитку, розширення і вдосконалення – наочно демонструє реальне положення ЛОГ в державі та її відношення до неї.

Отже, враховуючи на те, що саме права і свободи людини, особистості і громадянина, їх визнання, легалізація, захист, охорона, реалізація, гарантування з боку держави та міжнародного співтовариства держав виступають: мегаметою сучасного цивілізаційного розвитку; могутнім та основоположним трендом глобалізаційних процесів як таких, і правової глобалізації, – в пріоритетній особливості; телеологічною домінантою становлення і розвитку демократичної правової державності; основоположним індикатором щодо демократичного, правового і гуманістичного розвитку конкретної держави; метою повсякденної діяльності органів публічної влади держави; змістовним наповненням діяльності органів місцевого

самоврядування як органів самостійного рівня публічної влади – публічної самоврядної (муніципальної) влади в рамках місцевого самоврядування (далі: МСВ) та в межах територіальної громади (далі: ТГ), – можна говорити про актуальність та своєчасність теми дисертаційного дослідження.

Ступінь наукової розробки проблеми. Необхідно наголосити на тому, що ідеї про права людини та взаємовідносини людини з правом вже давно стали серцевиною як правової, так й політичної теорії. І Т. Гоббс, і Дж. Локк, і Ж.-Ж. Руссо при розробці принципів суспільного договору однаковою мірою віддавали належне і політиці, і праву. Крім того, саме вони почали формувати як доктринальні засади, так і терміносистему, що обслуговувала вказані відносини.

Слід також акцентувати увагу на тому, що юридичне походження мають багато політологічних понять і термінів в сфері прав людини та її взаємовідносин з державою та правом, що така держава розробляє, легалізує чи санкціонує. Не є випадковим й те, що праці таких великих мислителів, як Н. Макіавеллі, І. Бентам, Г.В.Ф. Гегель, Б. Констан, є обов'язковими при вивченні курсів як теорії права, так і історії політичної думки. Значний вплив на розвиток школи природного права, що сформувалася наприкінці XVII і у XVIII ст. та лежить в основі сучасних демократичних уявлень про людину, її права та взаємовідносини людини з правом і державою, внесли праці Платона, Аристотеля, Цицерона, грецьких стоїків, Сенеки, Марка Аврелія, Фоми Аквінського, Т. Мора, Т. Кампанелли, Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, І. Бентама, А. Фергюсона та ін.

Різні аспекти проблематики прав людини і громадянина, й відповідно різні концептуальні підходи щодо їх доктринального тлумачення, дістали відображення в працях зарубіжних учених Р. Арона, І. Берліна, Л. Гобхауза, Г. Руджеро, Дж. Ролза, Е. Фаге, Ф. Фабриціуса. Правам людини в сучасних демократіях присвятили свої дослідження К. Болен, Р. Гастіл, Л. Даймонд, Р. Дарендорф, М. Поповіц, П. Пінейру та ін.

Серед вітчизняних дослідників – юристів і політологів, теорію і практику прав людини і громадянина розглядають у своїх працях В. Бабкін, М. Баймуратов, О. Батанов, О. Биков, О. Васильченко, Ю. Волошин, В. Горбатенко, К. Жоль, О. Копиленко, І. Кресіна, С. Наумкіна, Н. Оніщенко, М. Орзіх, П. Рабінович, В. Селіванов, Г. Середа, А. Сіленко, І. Сліденко, О. Скрипнюк, І. Яковюк, О. Ярмиш та ін. Проблемам міжнародної відповідальності держав за порушення прав людини присвятив монографію Л. Гусейнов. Теоретичні питання, що стосуються прав людини і громадянина, розвитку конституціоналізму, розглядаються в працях зарубіжних учених К. Арановського, С. Барсукової, Р. Дворкіна, К. Гаджієва, Г. Лаутерпахта, Р. Лемкіна, О. Лукашевої, М. Марченка, В. Мілецького, С. Нуделя, В. Нерсесянца, В. Пугачова, О. Соловійова, В. Чиркіна та ін.

Разом з тим, незважаючи на солідний науковий масив досліджень профільного характеру, використання вже усталеної термінології, – проблематика доктринально-теоретичного і праксеологічного забезпечення

взаємовідносин людини і права продовжує залишатись актуальною не тільки завдяки різним підходам до її понятійно-змістовного розуміння, а й активізації універсальних факторів, що пов'язані з правовою глобалізацією, що перманентно розвивається, та їх суттєвим впливом на КПС ЛОГ в сучасному соціумі та в умовах сучасної демократичної правової державності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано в межах бюджетної теми «Конституціоналізм у державо-та правотворенні України: стан, проблеми та перспектив» (державний реєстраційний №0111U002227)» Інституту законодавства Верховної Ради України. Тема дисертаційного дослідження затверджена рішенням Вченої ради Інституту законодавства Верховної Ради України протокол № 6 від 2.06.2014 року.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є концептуальне обґрунтування правового статусу (далі: ПС) ЛОГ в КП, що здійснюється через визначення комплексу теоретичних і практичних засад становлення, розвитку і вдосконалення КПС ЛОГ в умовах глобалізації з використанням надбань сучасного КП.

Досягнення поставленої мети базувалось на вирішенні конкретних **дослідницьких завдань**, які визначаються в такій послідовності:

- розв'язати низку проблемних питань в наведеному контексті, дослідивши насамперед теоретичні питання супроводу комунікативної взаємодії людини і права, – через розкриття онтологічних аспектів термінологічного забезпечення такої взаємодії;

- дослідити феноменологію праворозуміння та його ролі, як основного фактору забезпечення комунікаційної взаємодії людини з правом;

- визначити роль правової соціалізації в реалізації ПС ЛОГ в локальному соціумі в МСВ, де людина здійснює свій життєвий цикл;

- визначити роль КП у забезпеченні ПС людини, особистості і громадянина, що у загальному розумінні уособлює відношення держави до фізичного суб'єкта права, який за допомогою правових норм виконує низку устояних та важливих рольових позицій в суспільстві (локальному і загальному) та державі;

- дослідити параметральні засади розвитку і вдосконалення КП в умовах правової глобалізації;

- здійснити науковий аналіз теоретичних та праксеологічних підходів до визначення змістового навантаження терміносистеми «правовий статус людини (особистості) і громадянина» (далі: ПС ЛОГ);

- дослідити трансформаційні зміни ПС людини і громадянина та правових станів особистості в умовах розвитку громадянського суспільства;

- визначити теоретичні та практичні підходи до характеристики поняття «людина»;

- проаналізувати доктринальні підходи до характеристики поняття «особистість»;

- з'ясувати роль і значення інституту громадянства в КП держави як феноменологічного явища та інституту державності;
- дослідити інструментально-інституційні аспекти забезпечення ПС ЛОГ через розкриття ролі правової політики держави у забезпеченні КПС ЛОГ;
- аргументувати актуалізацію питання нормопроектування ПС ЛОГ в КП України;
- визначити вплив феноменології поколінь прав людини на КПС людини і громадянина;
- здійснити аналіз ролі міжнародних правових стандартів прав людини в формуванні та стабілізації ПС людини і громадянина;
- визначити проблематику муніципальних прав людини (особистості) як опору у формуванні і вдосконаленні КПС людини і громадянина;
- дослідити перспективи розвитку ПС ЛОГ у їх динамічному вимірюванні через контекстуалізацію настанов природного права;
- дослідити доктринальну продуктивність використання феноменологій антропологізації та антропоцентризму в КП як основоположної тенденції розвитку та вдосконалення КПС ЛОГ;
- розкрити динамічні аспекти перспективного розвитку ПС ЛОГ через визначення факторів, що сприяють його вдосконаленню та розширенню в умовах глобалізації;
- в наведеному вище контексті визначити вплив глобалізації на формування основних напрямів вдосконалення та розширення ПС ЛОГ.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі забезпечення сучасним КП КПС ЛОГ в умовах глобалізації.

Предметом дослідження виступає доктринальний і соціально-нормативний концепт КПС ЛОГ, що вирішується через забезпечення і гарантування реалізації її наведених рольових позицій та правових станів.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації склала сукупність філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-наукових методів дослідження, які націлені на об'єктивний аналіз досліджуваного предмета.

Дисертант керувався діалектичним методом наукового пізнання, який передбачає дослідження явищ і процесів в їх розвитку, взаємозв'язку і взаємозумовленості. Загальнонауковий діалектичний метод пізнання націлює на об'єктивність і всебічність дослідження. Метод діалектичної логіки дозволив визначити спільне і особливе в визначенні онтологічних аспектів забезпечення комунікативної взаємодії людини і права, дослідженні феноменології праворозуміння як основного фактору забезпечення комунікаційної взаємодії людини з правом, розкритті ролі правової соціалізації в реалізації правового статусу людини і громадянина (підрозділи 1.1; 1.2; 1.3), а також у визначенні теоретико-доктринальних та практичних підходів до визначення змістового навантаження терміносистеми «ПС ЛОГ» (підрозділ 2.2.). На основі загальнонаукових методів аналізу і синтезу виявлені характерні риси розвитку і вдосконалення КП в умовах правової глобалізації (підрозділ 2.1), особливості

правової політики держави та її роль у забезпеченні КПС ЛОГ, а також роль нормопроєктування в КП України в удосконаленні ПС ЛОГ (підрозділи 3.1; 3.2).

Для визначення опорних соціальних і нормативних імперативів дисертаційного дослідження, що містяться в актуальних питаннях забезпечення КП ПС ЛОГ через визначення характеристик терміно-понять «людина», «особистість», «громадянин» саме у КП був застосований антропологічний підхід, який дозволив сформулювати положення про людинорозмірний і людиноцентристський вимір конституційно-правового регулювання у зазначеній сфері (підрозділи 2.3; 2.4; 2.5; 2.6; 4.2). На основі аксіологічного підходу в дисертації було обґрунтовано положення про права людини і КПС ЛОГ як конституційну цінність в умовах правової глобалізації і появи у зв'язку з цим нових суспільних та нормативних пріоритетів (підрозділи 2.3; 4.1; 4.3; 4.4). Герменевтичний підхід позначився при тлумаченні конституційних норм стосовно розуміння міжнародних правових стандартів прав людини та їх ролі в формуванні та стабілізації ПС ЛОГ, а також при дослідженні проблематики вдосконалення КПС ЛОГ через застосування опорної феноменології муніципальних прав людини (особистості) (підрозділи 3.4; 3.5).

Оскільки тематика дослідження пов'язана з юридичної компаративістикою, спеціально-юридичним методом дослідження є порівняльно-правовий метод, заснований на зіставленні конституційних положень про зміст та нормативне навантаження КПС ЛОГ у його параметральному, якісному і кількісному вимірюванні у національному КП та загальному міжнародному праві. Зміст відповідних положень при цьому порівнюється з аналогічним правовим матеріалом інших держав, що дозволяє не тільки глибше розкрити досягнення світового конституціоналізму і загального міжнародного права, а і показати на цьому фоні стан українського конституційного законодавства, визначити його особливості і міру відповідності світовим та європейським конституційним традиціям (підрозділи 3.4; 3.5; 4.2; 4.3).

Методи узагальнення, формалізації стали методологічною основою при опрацюванні доктринальних досліджень з питань трансформації ПС ЛОГ та правових станів особистості в умовах розвитку громадянського суспільства (підрозділ 2.2), визначення ролі феноменології поколінь прав людини у розвитку і вдосконаленні КПС ЛОГ (підрозділ 3.3) і дослідженні настанов природного права як фактору перманентного розвитку такого статусу (підрозділ 4.1).

Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає в тому, що вона є комплексним монографічним дослідженням, в якому вперше у вітчизняній науці проаналізовано теоретичні і практичні проблеми КПС ЛОГ, а також сформульовано пропозиції, що сприяють розвитку КП як фундаментальної галузі національного права, підвищенню ефективності виконання функцій і завдань органами публічної влади у сфері розробки, формування, розвитку і вдосконалення такого статусу. Його наукова новизна

конкретизується у таких основних науково-теоретичних положеннях, узагальненнях, пропозиціях та рекомендаціях, що виносяться на захист:

уперше:

- застосовано дослідницьку парадигму щодо визначення ПС ЛОГ в сучасному КП, що включає відповідні доктринально-теоретичні блоки профільної спрямованості відносно: а) комунікативної взаємодії людини і права (теоретичний блок); б) ролі КП у забезпеченні зазначеного ПС (номенологічний блок); в) інструментально-інституційних аспектів забезпечення такого ПС (статично-функціональний блок); г) динамічних аспектів перспективного розвитку ПС ЛОГ (динамічно-перспективний блок);

- системно і комплексно досліджено актуальні теоретичні питання супроводу комунікативної взаємодії людини і права через розкриття онтологічних аспектів її термінологічного забезпечення, визначення ролі феномену праворозуміння як основного фактору її забезпечення і ролі правової соціалізації в реалізації ПС ЛОГ в МСВ;

- системно визначено роль КП у забезпеченні ПС ЛОГ завдяки дослідженню параметральних засад його розвитку і вдосконалення в умовах правової глобалізації, аналізу теоретичних та праксеологічних підходів до визначення змістового навантаження терміносистеми «ПС ЛОГ», обґрунтуванню і фіксації тенденцій трансформації профільного статусу та правових станів особистості в умовах розвитку громадянського суспільства, визначенню характерологічних параметрів поняття «людина», «особистість», «громадянин» у конституційному праві;

- встановлено і аргументовано наявність системного комплексу інструментально-інституційних аспектів забезпечення ПС ЛОГ через дослідження феноменології та ролі правової політики держави у його забезпеченні, розкриття актуальних питань його нормопроекування в КП України, системний аналіз впливу феноменології поколінь прав людини, міжнародних правових стандартів прав людини на його формування та стабілізацію, а також визначення опорної ролі феноменології муніципальних прав людини (особистості) у його існуванні і вдосконаленні;

- визначено і досліджено динамічні аспекти перспективного розвитку ПС ЛОГ через розкриття проблематики його перманентного розвитку в контекстуалізації настанов природного права, аналізу використання феноменологій антропологізації та антропоцентризму в КП як основоположної тенденції його перманентної динамізації, а також визначення факторів, що сприяють його розширенню та вдосконаленню в умовах впливу глобалізації;

- запропоновано авторську дефініцію *правової (конституційної) людини*, що ідентифікується через системний і комплексний соціально-нормативний вплив, який здійснюється: а) через зміну пріоритетів у визначенні об'єктів конституційно-правового регулювання; б) що безпосередньо впливає на трансформацію предмета КП в сторону його гуманізації та гуманітаризації; в) коли в тріаді «людина – суспільство – держава», як об'єктному колі КП, «людина-особистість» починає відігравати основоположне значення.

- визначено основні аргументи на користь формування феноменології правової (конституційної) людини, серед яких треба визначити аксіологічний, гносеологічний, методологічний, інтегративний, доктринально-праксеологічний, нормативно-легітимний, прогностичний і прaxeологічно-мотиваційний фактори, що виникають в процесі формування «людини-особистості» в конституційно-правовій науці через трансформацію системи конституційних цінностей в процесі змін парадигм пізнання, виникнення нових інтегральних понять, розширення методології правової науки взагалі і конституційного права, зокрема, за рахунок використання методологічних ресурсів і інструментарію не тільки біології, генетики, кібернетики, фізики, хімії та ін. природничих наук, а й філософії права, філософії конституції і правової антропології тощо;

- запропоновано визначення *муніципальних прав людини (особистості, жителя-члена територіальної громади)*, під якими слід розуміти сукупність суб'єктивних можливостей людини, що виникають в рамках ТГ в умовах МСВ і функціонування публічної самоврядної (муніципальної) влади та скеровані на задоволення устремлінь, потреб, інтересів її членів, згідно з їх екзистенційними настановами, що здійснюються протягом життєвого циклу людини та реалізуються через використання її КПС, шляхом локальної інтерпретації конституційних прав, свобод і обов'язків, а також шляхом формування на основі їх тлумачення самостійного блоку прав, свобод і обов'язків, що є пов'язаними з існуванням, функціонування та діяльністю людини в умовах локальної демократії;

- запропоновано процес системного виявлення та параметрального визначення факторів, що скеровані та сприяють вдосконаленню і розширенню ПС ЛОГ в умовах глобалізації через виявлення гуманістичного потенціалу феноменологій самої глобалізації, правової глобалізації, глобалізації прав людини, а також управлінсько-діяльнісних настанов функціонального та облігаторного характеру, що витікають з сформованих відповідних тенденцій універсального рівня – конституціоналізації міжнародного права та інтернаціоналізації конституційного правопорядку держав, зростання договірних засад в сучасному національному конституційному праві держав та в міжнародному публічному праві, виконання державами-учасниками (сторонами) міжнародних багатосторонніх міждержавних договорів в сфері прав і свобод людини своїх міжнародно-правових зобов'язань в рамках виконання наведених договорів, виникнення нових правових феноменів в сфері міжнародного захисту прав людини («права негромадян», міжнародних правових стандартів в сфері прав людини, появи наявності «перекосу» з індивідуальних прав людини в її колективні права, наявності та розширення «поколінь прав людини» тощо);

удосконалено:

- розуміння процесуального ланцюжка, що відображає важливу і позитивну роль праворозуміння у комунікативній взаємодії права і людини – на думку автора окремими ланками в цьому ланцюжку можуть виступати

наступні: «людина (суб'єкт праворозуміння)» – «право у широкому розумінні (правові цінності, ідеали, теорії, принципи, норми тощо)» – «розумовий процес в свідомості людини (суб'єкта праворозуміння) в контексті сприйняття та аналізу правових явищ (індивідуальне, групове, колективне праворозуміння)» – «правова соціалізація суб'єкта праворозуміння»;

- положення, відповідно до якого праворозуміння веде до з'ясування права як соціального феномену і явища, його ролі і значення для життєдіяльності соціуму і держави, а правова соціалізація є фактором, що знаходиться з праворозумінням у причинно-наслідковому зв'язку, бо вимагає від суб'єкта усвідомлення і засвоєння всієї різноманітності і багатоманітності права, а саме системи правових знань (гносеологія праворозуміння), правових цінностей (аксіологія праворозуміння) і правових норм (структурно-змістовна характеристика праворозуміння), завдяки якому відбувається його успішна (реальна, практична, наявна, оптимальна тощо) адаптація до суспільно-правового життя (праксеологія праворозуміння);

- положення, що в рамках правової соціалізації, яка базується на правовій активності людини, проходять складні і суперечливі процеси реалізації нею свого КПС і загального ПС саме на рівні МСВ і в межах ТГ;

- положення, що процеси функціонування і розвитку КП в період глобалізації базуються на його процесах колаборації з загальним міжнародним правом, що об'єктивують, актуалізують, контекстуалізують і викликають системну і комплексну інтенсифікацію процесів взаємодії, взаємного впливу, детермінації, конвергенції та синергізації національних і міжнародної правових систем, – але, насамперед, національного КП і загального міжнародного (міжнародного публічного і міжнародного приватного) права;

дістали подальшого розвитку:

- положення, що дослідження параметральних засад розвитку і вдосконалення КП як основоположної галузі системи національного права і системи національного законодавства в умовах правової глобалізації доводить існування низки факторів-взаємозв'язків, що обумовлюють генетичні комунікації між національним КП і загальним міжнародним правом, що впливають на посилення розвитку і вдосконалення цих двох на перший погляд автономних правових систем, причому такі процеси носять об'єктивний характер;

- положення, що основоположні тенденції конституціоналізації та інтернаціоналізації детермінують та формують системні зв'язки синергетичної та герменевтичної властивості, що виникають між національним КП та загальним міжнародним правом, бо саме наведені тенденції викликають до життя формування та виникнення нового соціального конструкту у вигляді глобальної правової системи, – в основі якої лежить конституційне право держав та загальне міжнародне право, елементами якої сьогодні виступають «міжнародне конституційне право», «інтеграційне право» тощо;

- положення, що розуміння ПС ЛОГ, як сукупності її прав, свобод і обов'язків, а також того, що ПС виступає центром і ядром правового становища

– може розглядатись як ідеальна модель юридичної конструкції ПС і правового становища людини (особистості, громадянина), бо вона є доктринально, процесуально, технологічно, праксеологічно, аксіологічно, конотаційно, нарративно аргументованою, забезпеченою і потенційно реалізованою в контекстуалізації наявності генетичного зв'язку між наведеними поняттями-категоріями і найважливішими терміносистемами сучасного правознавства;

- положення, що елементний склад правового становища ЛОГ в межах системи правових координат, виступає всього лише предикатом та елементно-забезпечувальною системою для формування, існування, функціонування, розвитку і вдосконалення ПС ЛОГ.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані теоретичні узагальнення, пропозиції та висновки можуть бути використані під час проведення конституційної і муніципальної реформ в Україні і реформування системи державного регулювання КПС людини (особистості) і громадянина, а саме:

- *у науково-дослідній діяльності* – для подальшого теоретичного узагальнення, вироблення пропозицій та висновків стосовно конституційно-правової доктрини, вдосконалення конституційного і галузевого законодавства, формування методологічної основи і теоретичного підґрунтя досліджень процесів розвитку і вдосконалення профільного КПС в умовах правової глобалізації;

- *у нормопроектній (нормування, нормативізація) і законодавчій діяльності* – для вдосконалення нормопроектування в сфері конституційного та галузевого законодавства в контекстуалізації розвитку і вдосконалення системного комплексу прав, свобод і обов'язків людини, а також прийняття нових законодавчих актів, внесення змін у вже існуючі законодавчі акти відповідно до потреб соціального розвитку і вдосконалення КПС ЛОГ;

- *у навчальному процесі* – для підготовки загальних лекційних курсів і спецкурсів, підручників, робочих програм і навчально-методичних матеріалів із КП України, муніципального права України, порівняльного КП, порівняльного муніципального права, міжнародного публічного права, міжнародного приватного права, міжнародного права прав людини;

- *у правовиховній роботі* – для налагодження системної і телеологічно спрямованої діяльності з формування відповідної правосвідомості щодо конституційної цінності прав, свобод і обов'язків людини, КПС ЛОГ і роз'яснення серед широких верств населення значення наведених феноменів та конституційно-правових інститутів для розвитку демократичної правової державності і прогресивного розвитку людства.

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень дисертанта. У джерелах, де автор виступає співавтором або членом авторського колективу, йому належить розробка концептуальних засад і окремих аспектів досліджуваної проблематики.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження було оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики» /ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених) (м. Маріуполь, 15 березня 2013 р.); «Виборче право України в контексті європейських демократичних стандартів» (м. Київ, 26-27 травня 2016 р.); «Сучасні проблеми виборчого права і методологія його викладання у вищих навчальних закладах України» (м. Київ, 22-23 червня 2017 р.); «Правова доктрина: міжнародний досвід та практична реалізація в Україні» (м. Маріуполь, 22 травня 2019 р.); Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej (on-line) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego oraz byłej Jugosławii (Warszawa, 28.02.2019); «Конституційні принципи місцевого самоврядування та регіональна політика ЄС» (м. Харків, 24 квітня 2020 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Конституційна реформа в Україні: новий етап та сучасні виклики» (м. Київ, 2015 р.); «Децентралізація в Україні: законодавчі новації та суспільні сподівання» (м. Київ, 2015 р.); «Модернізація правових інститутів: вимоги часу» (м. Київ, 2016 р.); Другій щорічній науково-практичній конференції «Муніципальна реформа в контексті Євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості» (м. Київ, 6 грудня 2018 р.); Третій щорічній науково-практичній конференції «Муніципальна реформа в контексті Євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості» (м. Київ, 6 грудня 2019 р.); «Міжнародні та європейські стандарти місцевого самоврядування: проблеми імплементації в Україні» (20 грудня 2019 р., м. Львів).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у індивідуальній монографії, 23 наукових статтях, 17 з яких опубліковано у вітчизняних періодичних наукових фахових виданнях (в тому числі і тих, що входять до міжнародних наукометричних баз даних) та 6 статтях в іноземних наукових періодичних виданнях фахового профілю (в тому числі 4 статті в Web of Science Core Collection, Springer та Scopus), а також у 8 статтях в інших наукових виданнях (колективних монографіях, науково-практичних коментарях) та 12 тезах доповідей та повідомлень на міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, логічно об'єднаних у вісімнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 401 сторінку, з них основного тексту 373 сторінки. Список використаних джерел і літератури налічує 320 найменувань і займає 29 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, шляхи і форми їх упровадження; наведено характеристику апробацій і публікацій дисертанта, у яких відображені основні положення роботи; охарактеризовано структуру та обсяг дисертації.

Розділ I. «Теоретико-доктринальні питання комунікативної взаємодії людини і права» складається з трьох підрозділів в яких визначаються онтологічні аспекти забезпечення комунікативної взаємодії людини і права.

У підрозділі 1.1. *«Визначення онтологічних аспектів забезпечення комунікативної взаємодії людини і права»* аргументується об'єктивна необхідність забезпечення такої взаємодії термінологічним апаратом через: а) впровадження нової правової політики держави, що спрямована на побудову національної системи законодавства, яка базується на загально-демократичних і загальнолюдських цінностях (стратегічно-аксіологічний аспект); б) використання численних новацій в області тактики і техніки нормопроекування і побудови закону, збільшення нормативного масиву, в вітчизняному законотворчості істотно зросло значення форми і змісту юридичного тексту (тактико-технологічний аспект); б) тенденцію правової глобалізації, в основі якої лежить розповсюдження згаданих вище загальнодемократичних і загальнолюдських цінностей та запозичення їх національними правовими системами (глобально-нормативний аспект).

Вказується, що у онтології розуміння відносин людини і права важливу роль відіграє використання профільної термінології, яка не тільки пояснює їх зміст, а й відтворює історичний, психологічний, соціальний, правовий дискурс та контекст виникнення людини і права та об'єктивації їх комунікативної взаємодії. Отже, для розуміння сутності відносин людини і права конче необхідним є використання опорних термінів «людина», «особистість», «громадянин», що виступають не тільки як парні юридичні категорії, а й суттєві характеристики правового стану суб'єкта права.

Підрозділ 1.2. *«Феноменологія праворозуміння як основний фактор забезпечення комунікаційної взаємодії людини з правом»* присвячено дослідженню проблематики праворозуміння, що: а) залишається не тільки актуальною, але б) виступає в якості питання, що рефлексує та об'єктивує всю правову науку як складний пізнавальний та досить конфліктогенний простір; крім того в) відіграє особливо важливу роль не стільки на професійному, скільки на повсякденному рівні серед пересичених фізичних осіб, громадян держави, що повинні виконувати правові приписи та керуватися у своєму житті його настановами, а тому г) це робить його центральною проблемою складних відносин між людиною і правом, надає цій проблематиці особливого значення та обґрунтовує її важливу роль у житті суспільства і держави.

Вказується, що не дивлячись на безліч доктринальних підходів до визначення праворозуміння, що висвітлюють його окремі аспекти, більшість

представників науки теорії право ідентифікують його як розумову (інтелектуальну, раціональну) діяльність, що є пов'язаною з формуванням самого поняття права (ідентифікацією), його сутності (онтологією), його розумінням (гносеологією), його цінністю (аксіологією), його елементним складом і побудовою системи права (структурною характеристикою). Виходячи саме з наведених настанов, автор виокремлює суб'єктивну, суб'єктну, раціонально-інтелектуальну, об'єктну, наративно-результативну, системну, комунікативну, аксіологічну, соціальну, онтологічну, гуманістичну, нормативну, праксеологічну, процесуальну складові праворозуміння, що не тільки підтверджує його складний і системний характер, а демонструє його інструментально-діяльнісне значення: а) в формуванні психологічної позиції людини до сприйняття настанов права; б) для реалізації правової соціалізації людини як процесу засвоєння нею системи правових знань, цінностей і норм.

Підрозділ 1.3. «Правова соціалізація та її роль в реалізації правового статусу людини і громадянина» містить дослідження наведеної феноменології, по підсумках якого зазначається, що результатом правової соціалізації є системний комплекс наслідків, що безпосередньо впливають на людину та роблять її усвідомленим членом людської спільноти, а саме: а) сприйняття індивідом частини культурно-правової спадщини, яка актуальна не тільки для його соціальних інтересів, а й в цілому для суспільно-історичного процесу, суб'єктом якого він є (індивід як суб'єкт сприйняття історико-правового досвіду і доробку людської цивілізації); б) залучення індивіда до регламенту життєдіяльності своєї соціальної групи (індивід як суб'єкт-об'єкт відповідного суспільного порядку та його цілеспрямованого впливу); в) поява т. зв. «правового передчуття», коли людина починає проявляти негативне ставлення до будь-яких відхилень від діючих соціально-правових установок і бере участь в протистоянні деструктивним силам, дії яких спрямовані проти сформованого громадського порядку (індивід як суб'єкт-сепаратор суспільних відносин і оцінювач соціальної дійсності); г) отримавши необхідні правові вміння і навички врегулювання відносин з іншими членами суспільства, людина може не тільки продуктивно взаємодіяти з ними, а й закріплювати, змінювати або навіть підвищувати свій соціальний (в тому числі й правовий) статус, модус, стан, – успішно виконуючи вказану їй соціальну роль (індивід як суб'єкт комунікації та активний суб'єкт створення, зміни та реалізації свого соціального статусу, модусу, стану через формування своєї індивідуальної правової свідомості); г') наявність уявлень про право веде до пізнання права особистістю та виникнення у неї можливості користуватися відповідними правовими нормами для реалізації своїх інтересів, життєвих устремлінь, настанов і потреб, тобто до реалізації свого ПС – комплексу прав, свобод і обов'язків, що встановлені в законодавстві (індивід як суб'єкт-активний користувач свого правового статусу).

Розділ II. «Актуальні питання забезпечення конституційним правом правового статусу людини, особистості і громадянина» у своєму архітектонічному розумінні складається з шості підрозділів, в яких досліджено

важливі інструментально-інституційних аспектів забезпечення такого правового статусу (номенологічний блок).

У підрозділі 2.1. «Розвиток і вдосконалення конституційного права в умовах правової глобалізації» вказується, що саме в таких умовах, коли спостерігаються могутні тенденції формування єдиного глобального правового простору в якому існує, функціонує та розвивається міжнародна спільнота держав та кожний окремих її член – національна держава, об'єктивуються, актуалізуються, контекстуалізуються і викликають системну і комплексну інтенсифікацію процеси взаємодії, взаємного впливу, детермінації (взаємної обґрунтованості), конвергенції (зближення) та синергізації (взаємного посилення як результату взаємного зближення) національних і міжнародної правових систем, – але, насамперед, національного КП і загального міжнародного (міжнародного публічного і міжнародного приватного) права.

Здійснення системного аналізу наведеної взаємодії в контексті дослідження параметральних засад розвитку і вдосконалення КП як основоположної галузі системи національного права і системи національного законодавства дало змогу довести існування низки факторів-взаємозв'язків, що виникають в умовах правової глобалізації і обумовлюють генетичні комунікації між національним КП і загальним міжнародним правом, – що впливають на посиленій розвиток і вдосконалення цих двох на перший погляд автономних правових систем, причому такі процеси носять об'єктивний характер.

У підрозділі 2.2. «Терміносистема «правовий статус людини (особистості) і громадянина»: теоретико-доктринальні та практичні підходи до визначення змістового навантаження» доводиться актуальність та оптимальність використання в КП наведеної терміносистеми.

Вказується, що не дивлячись на те, що в теорії права можна виділити три методологічно-установчі варіанти (підходи) вирішення наукової проблеми навколо змістовного навантаження досліджуваної терміносистеми: а) поняття «ПС» і «правове становище» не є тотожними і співвідносяться в рамках філософського підходу як «частина» і «ціле» (філософсько-категоріальний підхід); б) в основу поняття «ПС особистості» кладуться лише вихідні елементи права – права і обов'язки (динамічно-функціональний підхід); в) категорії «ПС» і «правове становище» є ідентичними і відсутній суворий поділ на «основні» і «додаткові» елементні склади юридичної конструкції правового становища людини (ідентично-зрівнювальний, ототожнюваний підхід), автор є представником і апологетом підходу до розуміння ПС, як сукупності прав, свобод і обов'язків людини, а також того, що ПС виступає центром і ядром правового становища. Свою позицію він аргументує наступними положеннями: а) саме наведена вище модель може бути характеризуваною як ідеальна модель юридичної конструкції ПС і правового становища, бо вона є доктринально, процесуально, технологічно, праксеологічно, аксіологічно, конотаційно, нарративно аргументованою, забезпеченою і потенційно реалізованою в контексті наявності генетичного зв'язку між наведеними поняттями-категоріями і найважливішими терміносистемами сучасного правознавства; б)

елементний склад правового становища виступає всього лише предикатом та елементно-забезпечувальною системою для формування, існування, функціонування, розвитку і вдосконалення ПС ЛОГ; в) наведені вище елементи, що складають передстатусні та післястатусні елементи правового становища можуть існувати та діяти тільки в системній єдності, в пріоритетній колабораційній взаємодії та взаємному доповненні, вибудовуючи не тільки вертикально-горизонтальні, а й однорівневі зв'язки між собою, що володіючи кумулятивним потенціалом, підсилюють імперативне та основоположне значення терміносистеми «ПС» у визначенні міста людини в праві і державі.

У підрозділі 2.3. «Питання трансформації правового статусу людини і громадянина та правових станів особистості в умовах розвитку громадянського суспільства» стверджується, що в умовах становлення, розвитку та вдосконалення демократичної правової державності об'єктивно зростає його роль і значення, як формалізованої, унормованої сукупності прав, свобод і обов'язків фізичної особи, яка перебуває у політико-правому зв'язку з конкретною державою (відносини громадянства) або існує та функціонує без наявності такого зв'язку (інші правові стани людини – іноземство /іноземне громадянство/, апатризм, аполізм /стан безгромадянства/, біпатризм /наявність подвійного громадянства чи більшої кількості громадянств (полігромадянство), біженець (наявність громадянства іншої держави, але неможливість знаходження на її території завдяки негативним обставинам перебування – переслідування з політичних, релігійних обставин та ін.) тощо). Звідси, об'єктивно зростає роль і значення дослідження феномену ПС і правових станів особистості у їх взаємному зв'язку та взаємодії, причому, не стільки в теоретичному контексті, скільки у їх праксеологічному прояві, в процесі життєдіяльності людини (особистості) в рамках державно організованого соціуму. Разом з тим, в умовах правової глобалізації відбувається а) домінування конституційно-правових цінностей, б) що є притаманні національному конституціоналізму держав-членів міжнародного співтовариства держав та в) їх запозичення міжнародним публічним правом г) шляхом закріплення у вигляді міжнародних правових стандартів в рамках багатосторонніх міжнародних міждержавних договорів г') через застосування правової конструкції міжнародно-правових зобов'язань держав, що взяті ними у рамках підписаних багатосторонніх міжнародних міждержавних договорів, д) предметно-об'єктною основою яких є питання та об'єкти, що раніше входили виключно до компетенції внутрішньодержавного регулювання, виступаючими своерідним маніфестом державного суверенітету (права і свободи людини у їх розмаїтті, виборче право, верховенство права, місцеве самоврядування тощо).

Підрозділ 2.4. «До визначення характеристики поняття «людина» у конституційному праві: теоретичні та практичні підходи» містить дослідження доктринальних та праксеологічних підходів до визначення характерологічних рис наведеного поняття з позицій сучасного КП, що є не тільки опорною, а й володіє імперативно-функціональною характеристикою по

відношенню до інших проблем і питань існування та функціонування як сучасної державності в її демократично-правовій моделі, так й міжнародної спільноти держав.

Вказується, що проблематика визначення характеристики поняття «людина» в КП в контексті її безпосереднього та опосередкованого впливу на конституційно-правову регламентацію і регулювання прав людини, трансформації ПС ЛОГ та правових станів особистості в умовах розвитку демократичної правової державності і громадянського суспільства, – в рамках вітчизняної юридичної науки практично не досліджувалась. Разом з тим тут склалися *три напрями* в руслі таких досліджень: *перший* (філософсько-правовий підхід), основний акцент робить на онтологічні проблеми прав людини, приділяючи пріоритет теоретичному аналізу проблем походження прав людини в контексті глибокого опрацювання їх юридичної природи, більш того – одним з концептів тут виступає сама логіка таких прав; *другий* (регулятивний підхід), акцентує увагу на їх розумінні як особливому способі правового регулювання суспільних відносин – коли права людини, визнані міжнародним співтовариством і державою, вводять і в міжнародно-правову, і в національно-правову (конституційну) системи відповідні режими, порядки, домінанти, стандарти і алгоритми свого правового здійснення; *третій* (правозахисний), передбачає, що права людини тільки тоді перетворюються в реальну цінність, коли вони надійно гарантовані і захищені. Такий підхід, як видається, є науково продуктивним і обґрунтованим, перш за все, в контексті практичної реалізації системи координат «держава-людина».

Здійснення аналізу терміну «людина» в КП, з використанням домінант телеологічного, соціального та іншого характеру, а саме «людини як біологічної істоти» і одночасно «людини як об'єкта і суб'єкта права» дало змогу стверджувати, що: а) законодавець використовує індивідуально-колективний підхід до вирішення питань КПС ЛОГ; б) визначаючи такий статус, законодавець враховує як біологічні характеристики людської істоти, що мають для неї екзистенційне значення в процесі існування в рамках людського соціуму та в умовах функціонування держави, так й відповідні позиції, що демонструють взаємини людини з правом; в) саме в рамках права людині надаються нормативні можливості для реалізації своїх атитюдів, інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів, а у підсумку й конституційних прав, що визнаються, легалізуються, охороняються, захищаються, гарантуються державою на рівні її КП.

У підрозділі 2.5. «Характеристика поняття «особистість» у конституційному праві: доктринальні підходи до розуміння і визначення» досліджуються актуальні питання наведеної феноменології. Обґрунтовано стверджується, що проблематика особистості, її стосунків з суспільством і державою завжди привертала і привертає увагу представників різних напрямків наукової мислі – це детерміновано тим, що особистість виступає фундаментальним поняттям, однією з центральних проблем в юриспруденції, а

також у психології, – отже, це термінопоняття має яскраво виражений міждисциплінарний характер.

Констатується, що у дефінітивному визначенні і розумінні, а також в контексті моделювання особистість є доволі складним та багатоаспектним соціальним явищем, існування та функціонування якого обумовлено низкою факторів біологічної, соціологічної, психологічної, філософської та нормативної властивості. Наголошується, що такий підхід слід визнати не тільки методологічно, а й доктринально продуктивним, враховуючи на його системний та комплексний характер, бо тут: 1) акцентується увага на системно-комплексному розумінні людини у розмаїтті її характеристик: а) людина (біологічна характеристика індивідуума); б) індивідуальність, яку треба розглядати фактично як особистість (соціологічна характеристика людини); в) суб'єкт соціокультурного життя (підкріплення соціологічної характеристики людини з вказівкою і акцентуацією, рефлексією на локацію її існування і функціонування); г) індивід, що має психічні якості (характеристика внутрішнього світу людини, що є індикатором, телеологічною домінантою та мотиватором її соціального існування, через функціонування особистості); 2) до наведених характеристик додаються досить стислі, але досить ефективні ідентифікаційні визначення, що в методологічному аспекті дають можливість їх більш глибокого розуміння, а саме, – людина розуміється: а) через відображення її соціальної природи; б) через розгляд її як індивідуальності та суб'єкта соціокультурного життя, що розкривається в контекстах соціальних відносин, спілкування і предметної діяльності (тобто, в рамках соціальної комунікативної взаємодії); в) через систему психічних якостей індивіда, що є соціально зумовленими і визначаються залученням людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин. Автор вважає, що такий багатогранний та багатоаспектний підхід досить чітко та системно характеризує особистість в її соціальному вимірюванні і спеціально наголошує, що в більшості характеристик особистості є присутнім та домінуючим саме соціальний акцент.

Разом з тим наголошується, що дослідження феномену «особистість» в КП є досить складним та суперечливим процесом, бо тут існують й деякі особливості методологічного та інструментально-технологічного характеру, що обумовлені обставинами, які мають відношення суто до застосування і використання самої феноменології особистості, причому як в праві взагалі, так й в КП, зокрема, включаючи появу т. зв. «правової (конституційної) людини».

Підрозділ 2.6. «Інститут громадянства в конституційному праві держави як феноменологічне явище та інститут державності» присвячений дослідженню інституту, що виступає важливим ідентифікаційним критерієм та конотаційно-наслідковою ознакою сучасної державності, має особливе значення в теорії КП.

Отже, наведена контекстуалізація характеризується ядро вираженою людиноцентричністю, бо система взаємних зв'язків, що виникають між людиною (громадянином) та її патримоніальною державою, насамперед,

скерована на задоволення екзистенційних інтересів людини та реалізацію її атиюдів, інтенцій, устремлінь і потреб в рамках державно організованого соціуму, тобто фактично на здійснення людиною свого життєвого циклу.

Аргументовано роль, значення і змістовне наповнення інституту громадянства в КП держави через визначення гуманітарного, інституційно-конституційного, технологічного, облігаторного, установчого факторів, фактору легалізації, легітимації, перспективно-праксеологічного, інтеграційно-колабораційного, трансформаційного, альтернативно-гуманістичного, структурно-архітектонічного, аксіологічного.

Розділ III. «Забезпечення правового статусу людини, особистості і громадянина у світлі інструментально-інституційних аспектів» складається з п'яти підрозділів, що присвячені дослідженню інструментально-інституційних аспектів забезпечення такого ПС (статично-функціональний блок).

У підрозділі 3.1. «Правова політика держави та її роль у забезпеченні конституційно-правового статусу людини (особистості) і громадянина» стверджується, що поява феноменології правової політики носить об'єктивний характер, бо діяльність держави як специфічного суб'єкту публічно-владних відносин детермінується реалізацією її функцій. Зважаючи на те, що держава здійснює свій управлінський вплив на суб'єкти-об'єкти управління через право, правова політика держави, яка в своїй сукупності складає системний комплекс організаційних та організаційно-правових форм діяльності держави, її органів та інших уповноважених державою суб'єктів, здійснюється саме через нормативні настанови, що мають владний законодавчий (конституційно-законодавчий) та підзаконний характер.

Автор доводить, що сутність правової політики держави в сфері забезпечення КПС ЛОГ розуміється як її цілеспрямована владна діяльність (тобто, держави, її органів та інших уповноважених державою суб'єктів), що скерована на конструювання, моделювання, нормування, нормативізацію, формування, легалізацію і реалізацію такого статусу, гарантування такої реалізації, а також його розвиток і вдосконалення.

Зазначається, що всебічна характеристика правової політики держави в профільній сфері в умовах демократичної правової державності займає одне з визначальних місць в системному комплексі її загальної правової політики, більш того, вона відіграє роль однієї з визначально-параметральних ознак такої державності, виступаючи її центром та детермінуючи в гуманістичному та гуманітарному напрямку всі інші види правової політики держави. Звідси, така правова політика характеризується у ідеологічному, функціональному, технологічному, методологічному, праксеологічному розумінні, що фактично трансформує її в конституційно-правову (конституційну) політику.

Підрозділ 3.2. «Роль нормпроекткування в конституційному праві України в удосконаленні правового статусу людини і громадянина» містить дослідження цього феномену, який розглядається в контексті архіважливого значення, яке набуває належне прогнозування, моделювання, формування,

розвиток і вдосконалення на рівні законотворення КПС ЛОГ (динамічно-стратегічний фактор), що є універсальною багатофакторною і багаторівневою нормативною системою, яка демонструє та оцінює відношення держави до ЛОГ (комунікаційно-стратегічний фактор); феноменологічною категорією, що містить набір соціально-правових параметрів, які характеризують положення ЛОГ в системному комплексі державно організованого соціуму у його відносинах з державою (статусно-стратегічний фактор); важливим системностворюючим комплексом, що виникає, існує та функціонує в межах координат сучасної правової реальності, де наведені відносини між ЛОГ, соціумом і державою відіграють інституціональну роль та мають визначальне, конституююче значення (державотворчо-стратегічний фактор).

Наголошується на особливій важливості застосування чіткого процедурно-технологічного підходу до нормопроектної діяльності відносно саме конституційно-правового (законодавчого) забезпечення формування, розробки або вдосконалення профільного КПС. На думку автора, це стане не тільки гарантією його належного нормативно-правового і процесуального формування, формулювання, легалізації, легітимації, супроводження і забезпечення, а також продемонструє його глибинний генетичний зміст і зв'язок, особливу ідентифікаційну роль і конституююче значення в формуванні основоположних засад демократичної правової державності.

У підрозділі 3.3. «Феноменологія поколінь прав людини та її роль у розвитку і вдосконаленні конституційно-правового статусу людини і громадянина» досліджуються історико-доктринальні підходи щодо розробки концепції «поколінь прав» людини. В його основі лежать настанови про те, що проблематика прав людини завжди пов'язана з двома аспектами її існування: *динамічним* – правовим регулюванням в сфері визнання державою прав людини, їх наступною нормативною легалізацією, охороною, захистом, виконанням (реалізацією) та гарантуванням; та *статичним* – ПС ЛОГ, який формується на основі системного комплексу прав, свобод і обов'язків, що надаються державою конкретній особистості, в залежності від її правового стану та відповідних критеріїв, що встановлюються конституцією і законодавством цієї держави.

Аргументується актуальний та об'єктивний характер проблематики поколінь прав людини та її вплив на динаміку ПС людини в контексті його розширення та вдосконалення в умовах розвитку правової демократичної державності, що несе в собі могутню гуманістично-гуманітарну складову. Зазначені підходи дають можливість виокремити та визначити низку філософських, соціальних, нормативних, технологічних, процесуальних, діяльнісних та інших характеристик наведеного концепту, що надає йому сьогоднішній рівень розвитку національного КП та міжнародного публічного права.

Підрозділ 3.4. «Міжнародні правові стандарти прав людини та їх роль в формуванні та стабілізації правового статусу людини і громадянина» присвячено дослідженню норм міжнародного публічного права, що містяться в

міжнародних багатосторонніх договорах і формують міжнародно-правовий статус людини і громадянина, який в перспективі, завдяки легальним і конституційним механізмам національного КП держав, запозичується національною системою конституційного законодавства, – впливаючи на формування профільного ПС, який зазвичай, закріплюється в конституції цієї держави – через його доповнення, конкретизацію, деталізацію, модифікацію тощо.

Вказується, що досліджувані стандарти, наведені їх ознаки мають пряме відношення й до формування на міжнародному і національному рівнях ПС (КПС) ЛОГ, а саме: а) «мінімальний стандарт» дає змогу фактично сформувати ПС (КПС) ЛОГ як такий – у його феноменологічному та нормативному розумінні; б) гарантування такого статусу закладає суттєві підвалини для його існування, реалізації, вдосконалення та розширення у майбутньому; в) суб'єктно-облігаторний потенціал стандартів є свідомством того, що феноменологія ПС ЛОГ, а також його нормативне наповнення належним чином входить до міжнародно-правових та внутрішніх зобов'язань держави та її органів зі всіма наслідками, що з цього витікають, особливо відносно їх дотримання та належного виконання; г) наявність відповідних санкцій за порушення означених стандартів виступає як додатковий фактор їх визнання, легалізації, реалізації і гарантування.

У підрозділі 3.5. «Вдосконалення конституційно-правового статусу людини і громадянина через застосування опорної феноменології муніципальних прав людини (особистості)» досліджуються нові доктринально-методологічні підходи до розуміння правової природи цього статусу його реалізації через застосування нового доктринального інституту в КП та муніципальному праві – інституту муніципальних прав людини (особистості).

Доведено, що тенденції розвитку національного муніципального права свідчать: а) про актуалізацію проблематики реалізації прав людини на локальному рівні функціонування соціуму, тобто на рівні МСВ, там де конкретна людина в межах ТГ здійснює свій життєвий цикл (тенденція загальної гуманізації в національному муніципальному праві); б) про поступове розширення прав та свобод не тільки громадян України, що на рівні МСВ отримують додаткову та предметну мотивацію для участі в демократичних процесах на локальному рівні соціуму, з метою реалізації своїх особистісно-екзистенційних інтересів, а й іноземців, які протягом тривалого часу або постійно, легально проживають в межах відповідної ТГ, та не зважаючи на їх інший правовий стан, складають частину такої ТГ, тобто є її членами-жителями, та як наслідок – повинні володіти відповідними можливостями приймати участь в її розвитку та функціонуванні, одночасно реалізуючи свої екзистенційні потреби та інтереси (тенденція розширення суб'єктного складу ТГ в сучасному національному муніципальному праві); в) про активні процеси формування однакового, з позицій об'єму і переліку (кадастру) прав і свобод, муніципально-правового статусу людини (особистості, жителя-члена ТГ), незалежно від її правового стану (тенденція зрівняння муніципально-правового

статусу людини в сучасному національному муніципальному праві); г) про застосування КПС людини і громадянина як основи для формування муніципально-правового статусу людини, що спирається на муніципальні права людини (особи, жителя-члена ТГ) та їх наступне співпадання через накладання один на одного (тенденція накладання КПС людини на її муніципально-правовий статус в сучасному національному муніципальному праві та появи феномену «муніципальної людини»).

Розділ IV. «Перспективи розвитку правового статусу людини, особистості і громадянина у їх динамічному вимірюванні» містить в собі чотири підрозділи і присвячено дослідженню динамічних аспектів перспективного розвитку такого ПС (динамічно-перспективний блок).

Підрозділ 4.1. «Проблематика перманентного розвитку конституційно-правового статусу людини (особистості) і громадянина в контекстуалізації настанов природного права» присвячено дослідженню наведених настанов, в межах яких проходять процеси перманентного розвитку профільного статусу.

Аргументовано, що особливість природно-правового мислення в цій сфері полягає: а) у розумінні людини як суб'єкта-носія природних прав; б) у апріорному визнанні наявності таких прав у людини; в) у розмежуванні і зіставленні природного права (що подаровано людині природою) і позитивного закону (яким людина наділяється державою), – з позицій принципів справедливості; г) у наявності в основі природного права людської практики, що складає основу стану повсякденності, в якому існує, функціонує і здійснює свій життєвий цикл людина; г') така практика має властивості і характер понадпозитивних обов'язковостей, тобто, вона фактично не тільки володіє екзистенційними характеристиками і значенням для життя людини, а і те, що без неї, без її наявності, прояву, реалізації та потенціалу, – неможливо організувати та здійснювати в стабільному та ординарному порядку життєвий цикл людини; д) у закріпленні особливої «людинорозмірності», «людиноцентричності», «людинотехнологічності» природного права, а не його соціоцентричності; е) у формуванні структур повсякденності за рахунок використання та реалізації людиною своїх природних прав і, отже, за рахунок об'єктивізації формування загального ПС ЛОГ, включаючи її КПС; є) у формуванні конституюючих елементів формальних структур повсякденності – таких її конституюючих елементів: її практичного характеру, її безсумнівності, самоочевидності, активного характеру свідомості («напруженість свідомості»), темпоральних характеристик повсякденності, які типізують інтерсуб'єктивність повсякденності – за рахунок використання праксеологічних, онтогносеологічних, часових і колективно-групових характеристик людини та її асоціацій, що забезпечують стабільність в локальному соціумі за рахунок дотримання стану справедливості.

Звідси, філософія природного права здійснює могутній вплив на формування та логічний розвиток «концепту – феномену – феноменології – інституту – принципу» прав людини, – особливо у його історичному, логічному, конотаційному, наративному, релятивістському, універсальному

контекстах розвитку та реалізації, а, головне, у його доктринально-науковому розумінні та тлумаченні, – саме в процесах становлення, розвитку і вдосконалення демократичної правової соціальної державності, в умовах якої КПС ЛОГ відіграє найважливішу роль і має стратегічне значення.

У підрозділі 4.2. «Використання феноменологій антропологізації та антропоцентризму в конституційному праві як основоположної тенденції розвитку та вдосконалення конституційно-правового статусу людини, особистості та громадянина» розглядаються наведені феноменології, причому у контексті взаємного і кумулятивного впливу права і держави: а) впливу імперативного характеру саме на людину, що здійснюється формально в межах державно організованого соціуму, а практично в межах ТГ, де природно існує людина, здійснюючи свій життєвий цикл в умовах МСВ через стан повсякденності; б) суттєвий вплив людини саме на право і державу, що здійснюється через її повсякденну поведінку шляхом виконання ідеологічно-нормативних настанов держави і права і, одночасно, через продукування індивідуальних, групових і колективних інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів екзистенційного характеру, виникаючих на їх основі атитюдів, що формує відповідну систему комунікативної взаємодії всіх наведених суб'єктів (індивідуума у його різних іпостасях і рольових позиціях, соціуму і держави) і яка базується не тільки на існуючих моральних і нормативних засадах, а й таких, що: 1) суттєво виходять за межі сучасного повсякденного існування і функціонування в рамках соціуму завдяки розумовій діяльності людини та її досвіду у трансформації соціуму та його інститутів, включаючи й державу (раціонально-перспективний фактор); і 2) таких, що фактично скеровані на майбутнє, тобто індивідуальних, групових і колективних інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів екзистенційного характеру, виникаючих на їх основі атитюдів, що з'являються завдяки внутрішнім потребам індивідуума, його розумінню і тлумаченню соціальних і правових цінностей, через сприйняття, контекстуалізацію і реалізацію свого життєвого досвіду, а також через фокусування на майбутніх параметральних орієнтирах існування (поведінково-перспективний фактор).

Підрозділ 4.3. «До питання визначення факторів, що сприяють вдосконаленню та розширенню правового статусу людини, особистості та громадянина в умовах глобалізації» присвячено дослідженню и визначенню наведених факторів. У цьому контексті вказується, що людина набуває зазначений ПС, який фактично є синтезом її прав і обов'язків, визнаних і наданих їй патримоніальною державою, тільки в системі координат державності, що одночасно характеризує й саму державність, як систему демократичних (недемократичних), правових (неправових) інститутів, що забезпечує або не забезпечує визнання, формування, розвиток, охорону, захист, гарантування та реалізацію відповідних прав і свобод людини та її ПС.

До факторів, що скеровані та сприяють вдосконаленню і розширенню ПС ЛОГ в умовах глобалізації автор відносить та аналізує у профільному розумінні: а) саму глобалізацію; б) правову глобалізацію; в) глобалізацію прав

людини, а точніше глобалізацію самого ПС прав і свобод людини і громадянина; г) формування та функціонування могутньої тенденції конституціоналізації міжнародного права та інтернаціоналізації конституційного правопорядку держав; г') зростання договірних засад в сучасному національному КП держав та в міжнародному публічному праві; д) актуальні проблеми виконання державами-учасниками (сторонами) міжнародних багатосторонніх міждержавних договорів в сфері прав і свобод людини своїх міжнародно-правових зобов'язань в рамках наведених договорів; е) процесів міжнародної трансформації ПС людини – це пов'язано з діяльністю міжнародного співтовариства держав, скерованої на здійснення перспективної міжнародної кодифікації її прав; є) виникнення міжнародних правових стандартів в сфері прав людини; ж) наявність «перекосу» з індивідуальних прав людини в її колективні права; з) наявність та розширення «поколінь прав людини».

У підрозділі 4.4. «Визначення параметрів пливу глобалізації на формування основних напрямів вдосконалення та розширення правового статусу людини, особистості та громадянина» досліджуються основоположні тенденції, що базуватись на відповідних методологічних засадах.

Особливо наголошується на необхідності проведення комплексних наукових досліджень в цій сфері, що не тільки узагальнюють, а й розвивають попередні наукові розвідки з даних проблем, особливо в умовах глобалізації, та які перебувають на стику феноменології права – загальної теорії права і філософії права, таких галузевих юридичних наук, як КП, адміністративне, цивільне, кримінальне право, а також у співвідношенні з міжнародним публічним правом, що виступає сучасним системно-нормативним мірилом глобалізації, – з феноменологією соціально-політичної науки – політології, політичної соціології, політичної психології тощо, – це залишається у вітчизняній науці КП найактуальнішим та таким, що знаходиться в порядку денному функціонування та розвитку феноменології державності.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження теоретичних та практичних питань щодо ПС ЛОГ в сучасному КП дає можливість зробити наступні висновки:

- взаємовідносини людини і права носять складний філософсько-раціональний та телеологічно-праксеологічний характер, вони характеризуються соціальною об'єктивацією та містять в собі складне суб'єктивне наповнення – у онтології розуміння зазначених відносин важливу роль відіграє використання профільної термінології, яка не тільки пояснює їх зміст, а й відтворює історичний, психологічний, соціальний, правовий дискурс та контекст виникнення людини і права та об'єктивації їх комунікативної взаємодії;

- для розуміння сутності відносин людини і права конче необхідною є використання опорних термінів «людина», «особистість», «громадянин», що

виступають не тільки як парні юридичні категорії, а й суттєві характеристики правового стану суб'єкта права – саме вони фіксують правовий стан суб'єкта права в процесі правової акультурації та доповнюються відповідними нормативно-технологічними характеристиками – «правове положення», «ПС», «правовий модус», що у підсумку призводить до виникнення відповідних характерних рис суб'єкта права, що номенологічно призводять до виникнення феномена «правосуб'єктність», який виступає в якості каталізатора суспільних відносин такого суб'єкта;

- запропонований автором процесуальний ланцюжок відображає важливу і позитивну роль праворозуміння у комунікативній взаємодії права і людини – окремими ланками в цьому ланцюжку можуть виступати наступні: «людина (суб'єкт праворозуміння)» – «право у широкому розумінні (правові цінності, ідеали, теорії, принципи, норми тощо)» – «розумовий процес в свідомості людини (суб'єкта праворозуміння) в контексті сприйняття та аналізу правових явищ (індивідуальне, групове, колективне праворозуміння)» – «правова соціалізація суб'єкта праворозуміння»;

- в рамках правової соціалізації, що базується на правовій активності людини, проходять складні і суперечливі процеси реалізації нею свого конституційно-правового і загального ПС саме на рівні МСВ і в межах ТГ;

- вказані процеси мають велике конституююче і інституційне значення, здійснюючи безпосередній вплив на процеси формування правової державності, створення ліберально-демократичної моделі співвідношення права і держави, побудови національної моделі МСВ – причому в рамках зазначених процесів вони володіють мультиплікативним ефектом та результативністю;

- зростання особливої ролі і значення КП держав світу в умовах глобалізації детерміновано не тільки тим, що воно виступає основоположною, фундаментальною та єдиною профільюючою галуззю національного права, і лежить в основі формування, функціонування та розвитку демократичної правової державності, а й тим що воно напряду вступає у взаємодію з загальним міжнародним правом, створюючи системний правовий комплекс, що одночасно здійснює вплив і детермінує розвиток та вдосконалення державних правових систем і міжнародної правової системи;

- процеси функціонування і розвитку КП в період глобалізації базуються на його процесах колаборації з загальним міжнародним правом, що об'єктивують, актуалізують, контекстуалізують і викликають системну і комплексну інтенсифікацію процесів взаємодії, взаємного впливу, детермінації, конвергенції та синергізації національних і міжнародної правових систем, – але, насамперед, національного КП і загального міжнародного (міжнародного публічного і міжнародного приватного) права;

- дослідження параметральних засад розвитку і вдосконалення КП як основоположної галузі системи національного права і системи національного законодавства в умовах правової глобалізації доводить існування низки факторів-взаємозв'язків, що обумовлюють генетичні комунікації між національним конституційним і загальним міжнародним правом, що впливають

на посилений розвиток і вдосконалення цих двох на перший погляд автономних правових систем, причому такі процеси носять об'єктивний характер;

- автор, являючись апологетом підходу до розуміння ПС ЛОГ, як сукупності її прав, свобод і обов'язків, а також того, що ПС виступає центром і ядром правового становища, може аргументувати свою позицію наступними положеннями:

а) вважаємо, що саме наведена вище модель може бути характеризуваною як ідеальна модель юридичної конструкції ПС і правового становища ЛОГ, бо вона є доктринально, процесуально, технологічно, праксеологічно, аксіологічно, конотаційно, наративно аргументованою, забезпеченою і потенційно реалізованою в контекстуалізації наявності генетичного зв'язку між наведеними поняттями-категоріями і найважливішими терміносистемами сучасного правознавства;

б) елементний склад правового становища ЛОГ, не дивлячись на особливу важливість зазначених вище елементів та їх значення для формування позиції ЛОГ в межах системи правових координат, виступає всього лише предикатом та елементно-забезпечувальною системою для формування, існування, функціонування, розвитку і вдосконалення ПС ЛОГ;

в) наведені вище елементи, що складають передстатусні та післястатусні елементи правового становища можуть існувати та діяти тільки в системній єдності, в пріоритетній колабораційній взаємодії та взаємному доповненні, вибудовуючи не тільки вертикально-горизонтальні, а й однорівневі зв'язки між собою, а також формуючи відповідні технологічно-процесуальні «ланцюжки» та «мотрійки», що володіючи кумулятивним потенціалом, підсилюють імперативне та основоположне значення терміносистеми «ПС» у визначенні міста людини в праві і державі;

г) проведений системний аналіз різних доктринальних позицій з контекстуалізації змістовного наповнення і юридичних властивостей ПС ЛОГ дозволив визначити, що всі представники доктрини одноголосно включають в його склад такі елементи, як права, свободи і обов'язки, більш того, переважна більшість з них визнають ці категорії «ядром» або «серцевиною» його правового становища;

- для встановлення дійсної структури ПС (положення) особистості необхідно обрати потрібний критерій, – і тут можна погодитись з точкою зору Л.Д. Воеводіна, який справедливо вважає, що таким універсальним критерієм виступає закріплений де-юре фактичний стан особистості в суспільстві і державі;

- стратегічний зв'язок правового стану людини з її ПС проявляється в контексті виникнення, формування, прояву, функціонування, охорони, захисту, гарантування останнього з боку держави і суспільства;

- стратегічне значення ролі держави в формуванні громадянського суспільства та його інституційної основи здійснюється через визнання правового стану людини і формування її ПС, а також залежно від такого правового стану;

- стратегічні зміни в межах демократизації суспільного і державного життя на рівні держав-членів міжнародного співтовариства та всього співтовариства держав в умовах правової глобалізації, сприяють таким змінам через усвідомлення об'єктивної необхідності змін в міжнародному нормопроектванні і нормотворенні, в контексті якісно нового підходу до розуміння, регламентації і регулювання правових станів людини та її ПС в умовах формування національного і глобального громадянського суспільства;

- проблематика «людини» в КП держави має визначальну роль, особливо в процесах інституціоналізації та конституювання демократичної правової державності – саме в цих умовах законодавець використовує індивідуально-колективний підхід до вирішення питань КПС ЛОГ;

- визначаючи такий статус, законодавець враховує як біологічні характеристики людської істоти, що мають для неї екзистенційне значення в процесі існування в рамках людського соціуму та в умовах функціонування держави, так й відповідні позиції, що демонструють взаємини людини з правом;

- саме в рамках права людині надаються нормативні можливості для реалізації своїх атитюдів, інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів, а у підсумку й конституційних прав, що визнаються, легалізуються, охороняються, захищаються, гарантуються державою на рівні її КП;

- наведені авторські позиції у своїй єдності напряду впливають на формування феноменології правової (конституційної) людини, – такий системний і комплексний вплив здійснюється через зміну пріоритетів у визначенні об'єктів конституційно-правового регулювання, що безпосередньо впливає на трансформацію предмета КП в сторону його гуманізації та гуманітаризації, тобто, в тріаді «людина – суспільство – держава», як об'єктному колі КП, «людина-особистість» починає відігравати основоположне значення.

- на наш погляд, основними аргументами на користь формування феноменології правової (конституційної) людини є такі:

А) суттєвий вплив процесу суспільно-політичних перетворень, в ході реалізації якого спостерігається зміна ставлення до ролі конституційних цінностей, й насамперед, Конституції України в житті кожної окремої людини, суспільства, держави, що актуалізує проблематику формування «людини-особистості» (аксіологічний фактор);

Б) трансформаційна зміна парадигм пізнання в конституційно-правовій науці на перетворення предмета КП під впливом домінуючих глобальних тенденцій гуманізації та гуманітаризації права взагалі, і КП особливо, в основі якої лежить формування активної та високо мотивованої на суспільну користь «людини-особистості» (гносеологічний фактор);

В) розширення методології правової науки взагалі і КП особливо, за рахунок використання методологічних ресурсів і інструментарію не тільки біології, генетики, кібернетики, фізики, хімії та ін. природничих наук, а й філософії права, філософії конституції і правової антропології, що детермінує

існування і використання в конституційному праві феноменології «людина-особистість» (методологічний фактор);

Г) використання інтегрального поняття «людина-особистість» як базового конституційно-правового поняття, яке втілює і уособлює в собі складну діалектично-трансформаційну, пізнавально-конотаційну природу поєднання біологічної і духовної, раціональної і суб'єктивної, змістовної і позитивної форм правової свободи (природного і позитивного права) (інтегративний фактор);

Г') створення, визнання і використання концепту, згідно з яким, сучасне пізнання правової (конституційної) людини в науці і практиці КП розташовується в двох площинах – світоглядній і праксеологічній, що актуалізує і об'єктивує проблематику особистості в праві взагалі, і КП, зокрема (доктринально-праксеологічний фактор);

Д) визнання того, що засади конституційно-правового статусу людини і громадянина, через визнання особистості, що володіє відповідним кадастром прав, свобод і обов'язків, як основоположної соціальної характеристики та як відповідного «суб'єктного центру» в складних статусних відносинах між людиною, соціумом і державою, не тільки легітимізують основні межі, рамки і форми правової поведінки індивідумів в суспільстві і державі, персоніфікують інтереси різних соціальних верств суспільства, а й фактично виступають нормативним ідентифікатором легітимності самої Конституції (нормативно-легітимний фактор);

Е) дослідження співвідношення фактичного і юридичного статусів особистості можуть виступати в якості детермінанти для прийняття нової Конституції чи реформування діючої в контексті розвитку і вдосконалення (деталізації, конкретизації) КПС ЛОГ (прогностичний фактор);

Є) праксеологічне значення КПС ЛОГ полягає в тому, що наближає теоретичні дослідження особистості в контекстуалізації її комплексної характеристики «людина – особистість – громадянин» до розуміння вектору практичної реалізації конституційних ідей і виступає могутнім нормативно-функціональним засобом міжсуб'єктного комунікативного діалогу між індивідуумами, а також мотиваційним стимулом для діалогу між людиною і державою (праксеологічно-мотиваційний фактор);

- існування та функціонування інституту громадянства, який виступає важливим ідентифікаційним критерієм та конотаційно-наслідковою ознакою сучасної державності, має особливе – методологічне, теоретичне, інструментальне, функціональне, нарративне та ін. значення в теорії КП;

- інститут громадянства може бути охарактеризованим, виходячи з особливої ролі, значення, змістовного наповнення, структурного та інституційного функціоналу КП держави, як основоположної та профілюючої галузі її національного права і законодавства;

- визначення в доктрині КП та міжнародного права основоположних принципів громадянства, що складають системний комплекс положень, характеризують не тільки роль цього профільного інституту в державі, а й

інституціонально-засадничу роль розуміння значення терміну «громадянин» в КП держави – через наділення цього суб'єкта відповідними правомочностями та створення йому відповідного ПС, що одночасно вміщує «внутрішній» (внутрішньодержавний) та «зовнішній» (зовнішньодержавний) аспекти – тобто, принципові підходи держави до визначення ПС своїх громадян при наявності їх проживання як на території патримоніальної держави, так й за її кордонами;

- дослідження ролі і значення інституту громадянства в КП дають можливість визначити не тільки основні доктринальні підходи (концепти) до розуміння змістовного та функціонального значення інституту громадянства, а й до більш глибокого розкриття його правової природи;

- в процесі дослідження ролі і значення інституту громадянства в КП акцентується, рефлексується і рельєфно впливає роль і значення ПС ЛОГ, причому зазначені поняття знаходяться між собою у причинно-наслідковому зв'язку двостороннього характеру;

- сутність правової політики держави в сфері забезпечення КПС ЛОГ розуміється як її цілеспрямована владна діяльність (тобто, держави, її органів та інших уповноважених державою суб'єктів), що скерована на конструювання, моделювання, нормування, нормативізацію, формування, легалізацію і реалізацію такого статусу, гарантування його реалізації, а також його розвиток і вдосконалення;

- правова політика держави в сфері забезпечення КПС ЛОГ в умовах демократичної правової держави займає одне з визначальних місць в системному комплексі її загальної правової політики, – більш того, вона відіграє роль однієї з визначально-параметральних ознак такої державності, виступаючи її центром та детермінуючи в гуманістичному та гуманітарному напрямку всі інші види правової політики держави;

- дефініцію правової політики в сфері захисту прав і свобод ЛОГ можна визначити, по-перше, як політику держави в сфері права (функціонально-нормативний критерій); по-друге, як таку, що здійснюється державою та уповноваженими нею суб'єктами (зокрема, інституціями громадянського суспільства) за допомогою права, його приписів і настанов (діяльнісно-нормативний критерій); по-третє, як таку, що є спрямованою на підвищення ефективності захисту прав і свобод особистості (телеологічно-вдосконалювальний критерій);

- причинами низької продуктивності правової політики держави в профільній сфері виступає низка факторів, що демонструє складні і суперечливі процеси відповідної соціально-правової деградації держави, суспільства та її членів – громадян держави та інших фізичних осіб, що правомірно постійно знаходяться на її території;

- з низької продуктивності правової політики держави в сфері захисту КПС ЛОГ витікає та актуалізується суттєва технологічна складова, визначення і дотримання якої, може вплинути на нейтралізацію негативних явищ, що її сьогодні характеризують, – так, наприклад, для рівня нормопроектної діяльності, що веде до нормативізації і забезпечення законодавчого

регулювання певної сфери суспільних відносин та, у широкому розумінні, проводиться з метою встановлення якісних та кількісних показників нормативного забезпечення певних сфер суспільних відносин, наявності прогалин та колізій у законодавчому забезпеченні відповідної сфери, а відносно до феноменології правової політики будь-якої сфери, – визначає її основні напрями, пріоритети, принципи, суб'єктний і предметно-об'єктний склад, а також організаційні і організаційно-правові форми її реалізації, – може бути запропонована відповідна діяльнісна та управлінсько-нормативна парадигма, яка знаходить своє теоретичне та праксеологічне втілення в формуванні відповідного управлінсько-процесуального ланцюжка, що володіє відповідними діяльнісно-функціональними характеристиками, і базується на ньому;

- пошук оптимальних моделей взаємовідносин держави з особистістю завжди представляв складну проблему, але, на нашу думку, в основі її позитивного вирішення лежить високий і якісний рівень нормопроектної діяльності в сфері нормотворчого (законотворчого) забезпечення КПС ЛОГ;

- аналізуючи становлення і розвиток такого КПС ЛОГ в різних державах в історичній ретроспективі, необхідно звернути пильну увагу на його еволюційно-динамічний характер, – обсяг прав і свобод, які держава надавала своїм громадянам змінювався саме в залежності і розумінні її хронологічного розвитку, – бо оптимальні моделі вирішальною мірою залежали від характеру суспільства, типу власності, демократії, розвиненості економіки, культури та інших об'єктивних умов, але багато в чому вони визначалися також владою, законами, правлячими класами, тобто, суб'єктивними факторами;

- в процесі пошуку моделей взаємовідносин держави з людиною (особистістю) головні труднощі полягали не тільки у встановленні таких системи і порядку, при яких і особистість мала б можливість безперешкодно розвивати свій потенціал (здібності, талант, інтелект), і загальнодержавні цілі – те, що об'єднує всіх, – визнавалися б і шанувалися, а велике значення мали відповідні технологічно-формалізовані аспекти діяльності уповноважених осіб з нормування, нормативізації, формулювання, формалізації, легалізації, реалізації та гарантування реалізації нормативних настанов, що містять конституційні права, свободи і обов'язки ЛОГ, – саме вони виникають в процесі нормотворення (законотворення), важливою частиною якого виступає нормопроектна діяльність в сфері становлення і розвитку такого КПС;

- у процесі визначення архітекτονіки (структури) ПС ЛОГ, що є серцевиною нормативного вираження основних принципів взаємовідносин між людиною і державою, – з метою здійснення нормопроектної діяльності в профільній сфері ми стикаємось з низкою труднощів дефінітивної, методологічної, онтологічної, змістовної та праксеологічної властивості, що напряму має відношення до нормопроектування та знаходять своє вирішення в процесі такої діяльності та по її підсумках, – бо профільний статус отримує своє вираження в правах, свободах і обов'язках людини;

- системний аналіз наведених поколінь прав людини свідчить, що всі вони: А) органічно вписуються та відображають гуманістичні та гуманітарні

засади сучасної концепції прав людини; Б) з виокремленням кожного з нових поколінь прав людини фактично виникає новий підхід до особистості, причому не тільки як до природної істоти, а як до належного суб'єкта права та суб'єкта правового статусу; В) відносно останнього ракурсу, який фактично є метою дослідження, що проводиться, треба зазначити, що такий висновок має суттєве методологічне та праксеологічне значення, що підтверджується діяльністю як національних держав, так й всього міжнародного співтовариства по активізації процесів нормування, нормативізації, нормопроектування, нормотворчості в сфері прав людини на міжнародному універсальному та державному рівнях; Г) наведена діяльність не носить механістичний характер, вона характеризується релятивістсько-комплексним та творчим підходом, коли нові права людини модернізують її КПС та міжнародний статус у бік його розширення та вдосконалення – але не безсистемно, хаотично, а демонструючи наявність чіткої гуманістичної управлінської парадигми, що скерована на: а) адекватну нормативізацію таких прав людини; б) створенням системи нормативно-правового (конституційного) супроводження та забезпечення таких прав, з метою їх практичної реалізації; в) «вписуванням» відповідних прав ЛОГ, що входять до категорії поколінь прав людини, до єдиної узгодженої системи конституційних прав, що, своєю чергою, г) напряду впливає на розширення і вдосконалення КПС ЛОГ, допомагаючи у закріпленні механізмів їх реалізації та гарантованості на національному законодавчому, а також на міжнародному договірно-нормативному рівнях;

- можна стверджувати про суттєву та визначальну роль міжнародних правових стандартів в процесах формування і стабілізації ПС ЛОГ, що відбуваються на міжнародно-правовому (універсальному і регіональному) та національному рівнях;

- проблематика формування і стабілізації ПС прав і свобод ЛОГ залишається актуальною, бо виступає своєрідною візитною карткою кожної держави, але вона об'єктивується і ускладнюється суперечливими тенденціями в розвитку сучасної держави відносно обмеження її суверенітету та необхідності екзистенціальної участі в колективних діях держав заради підтримання міжнародного миру і безпеки;

- вказані процеси тривають до сьогодні та системно ускладнюються, бо на них, з одного боку, впливають процеси правової глобалізації, що сприяють стандартизації, типізації та уніфікації міжнародної нормотворчості в сфері прав людини, а з іншого – особливості формування, функціонування та реалізації настанов демократичної правової державності в кожній з держав-членів міжнародної співдружності;

- можна запропонувати визначення муніципальних прав людини (особистості, жителя-члена територіальної громади), під якими слід розуміти сукупність суб'єктивних можливостей людини, що виникають в рамках територіальної громади в умовах місцевого самоврядування і функціонування публічної самоврядної (муніципальної) влади та скеровані на задоволення устремлінь, потреб, інтересів її членів, згідно з їх екзистенційними

настановами, що здійснюються протягом життєвого циклу людини та реалізуються через використання її КПС, шляхом локальної інтерпретації конституційних прав, свобод і обов'язків, а також шляхом формування на основі їх тлумачення самостійного блоку прав, свобод і обов'язків, що є пов'язаними з існуванням, функціонування та діяльністю людини в умовах локальної демократії;

- муніципальні права людини актуалізують, об'єктивують, контекстуалізують і рефлексують її КПС за рахунок творчої інтерпретації та доповнення конституційних прав, свобод і обов'язків. Вони не тільки сприяють тому, що КПС стає більш реальним і людським, реанімуючи його праксеологічними настановами в умовах здійснення людьми свого життєвого циклу, а й суттєво доповнюють його за рахунок підвищення мотивації і соціальної активності жителів-членів ТГ новими можливостями, що з'являються в умовах творчого освоєння повсякденності;

- пріоритетність, значимість, багатогранність і багаторівневність прав людини у суспільному житті не тільки зумовлює перебудову та зміну основних принципів та напрямів розвитку всіх галузей права, а й детермінує розвиток та вдосконалення муніципального права, яке завдяки його гуманістичному потенціалу активізує розвиток українського суспільства та держави в бік демократичної правової державності, а це детермінує нове ставлення держави до місця і ролі людини в державотворчих і самоврядно-муніципальних процесах, – напряду впливаючи на позитивне існування, функціонування, розвиток і вдосконалення її КПС і муніципально-правового статусів;

- визнання феноменології природного права та визнання природних прав людини, як таких, – формує відповідний парадигмальний діяльнісно-функціональний дискурс і відносно формування КПС ЛОГ, а саме: а) така феноменологія надає динамічний і перманентний характер процесу формування, розвитку, оновлення, розширення, вдосконалення природного права; б) звідси, природні права як системні прояви існування людини (особистості) і такі, що володіють могутнім внутрішнім динамічним потенціалом для свого подальшого розвитку – саме в умовах демократизації соціального і державного життя стають пріоритетом для розвитку і вдосконалення; в) це, безумовно, впливає на динаміку досліджуваного КПС, причому не стільки в контексті його стабілізації, скільки нормативно-змістовного наповнення, реалізації, її гарантування, розвитку і вдосконалення;

- в контекстуалізації пошуків фундаментальних засад людського існування, об'єктивуються не стільки суб'єктивні структури, скільки структури, що мають інтерсуб'єктивні, мовнокомунікативні властивості, – тобто, процеси динаміки в сфері КПС ЛОГ здійснюються там, де людина існує і функціонує в локальному соціумі, де вона проявляє свої інтенції, усвідомлює життєві устремління, формує свої потреби, визначає свої інтереси, – а саме в межах територіальної спільноти – ТГ, що виступає єдиним природним і екзистенційним соціальним простором, який виникає в умовах існування та функціонування МСВ, – саме в умовах колективно-групового існування

індивідуальні інтенції, устремління, потреби, інтереси, атитюди структуруються, стереотипуються, стандартизуються та знаходять свій прояв у формуванні колективних пріоритетів щодо змін в КПС ЛОГ;

- процеси розвитку і вдосконалення КПС ЛОГ активізуються і об'єктивуються особливо в умовах руйнування класичної західної традиції «онто-, тео-, телео-, моно- і логоцентризму» – на її місце приходять «людинорозмірність», «людиноцентризм», «людинотехнологічність», – причому не тільки як самостійна основа «виміру» права, а і як така, що синергує в розумінні органічного поєднання з соціоцентризмом локального виміру, – отже, модернізація КПС людини в зазначених умовах формування, прояву, розвитку і вдосконалення повсякденності, формування її структур, особливо під впливом глобальних чинників, – стає не тільки обумовленою, а й неминучою;

- інтерсуб'єктивність, як акцент на колективістсько-групові властивості локальної людської спільноти, доповнюється опорними поняттями колабораційної властивості та суті – «порозуміння», «комунікації», «взаємодії», «спілкування», «згоди», які вибудовують універсальний перелік та систему колаборації між людьми, – в таких умовах згода щодо визначення і виокремлення нових прав, свобод і обов'язків ЛОГ досягається на добровільних та взаємно узгоджених засадах (наприклад, якщо взяти права людини четвертого (на нашу думку, вже п'ятого покоління), що визначають, детермінують та модифікують її статус як біологічної істоти та мають безпосереднє відношення до її природних прав), – а це напряду веде до розширення досліджуваного статусу;

- використання природного права в умовах наведеної колаборації детермінує створення системи універсальних умов, що сприяють посиленню людського спілкування, комунікації, викликаючи до життя будь-яку інтеракцію (міжсуб'єкту взаємодію) поміж людьми, – звідси, виникають нові сенси у відносинах, що ведуть до виникнення внутрішніх засад щодо зміни та динаміки, супроводження і забезпечення міжлюдських відносин, – а це, своєю чергою, веде до обґрунтування майбутніх та перманентних змін у КПС їх учасників;

- осмислення засад людської соціально-культурної діяльності та порозуміння здійснюється у межах повернення до життєвого світу як виток інтерсуб'єктивних структур та спілкування, – отже, можна констатувати, що динаміка КПС ЛОГ, що базується на використанні настанов природного права, напряду є пов'язаною з існуванням людини в людській спільноті та соціальною активністю людини в рамках локального соціуму, – через застосування можливостей МСВ і механізмів локальної демократії;

- тенденції антропологізації та антропоцентризму в КП виступають як основоположна тенденція розвитку та вдосконалення КПС ЛОГ завдяки діяльності держави, що сфокусована на задоволенні інтенцій, устремлінь, потреб, інтересів, атитюдів людини, що проявляються на локальному рівні

функціонування державно організованого соціуму, в межах ТГ, в умовах МСВ та в стані повсякденності;

- в основі зазначених тенденцій в конституційному праві лежить філософська сентенція «людина є мірою всіх речей», що трансформується в парадигму управлінської та нормотворчої діяльності держави через встановлення відповідного КПС ЛОГ (включаючи і інші правові стани людини – іноземство, апатридство, біженство тощо), який визначає суттєві аспекти взаємодії людини і держави, а також демонструє реальне відношення держави до людини;

- в процесі реалізації тенденцій антропологізації та антропоцентризму в КП держава застосовує низку методологічних підходів до людини (особистості) через розробку, формування, легалізацію, застосування, охорону, захист, гарантування і реалізацію її КПС, а саме: а) КПС ЛОГ органічно переходить в муніципально-правовий статус людини (особистості) і реалізується через феноменологію муніципальних прав людини; б) індивідуальний підхід до кожної людини (особистості), що існує та функціонує на території держави можливий в праксеологічному розумінні, – тільки за умов публічної самоврядної (муніципальної) влади і застосування муніципально-правового статусу людини (особистості); в) корегування державного публічного управління та державної нормотворчості повинне відбуватися з врахуванням наведених парадигмальних настанов;

- трансформація, модернізація і розширення ПС ЛОГ в умовах глобалізації відбувається завдяки складним соціальним (економічним, політичним, культурологічним, інформаційним, релігійним, екологічним) процесам вертикально-горизонтальної та міжгоризонтальної властивості, що супроводжують цей феномен, залучаючи до активної участі в них держави, народи та людей;

- з розвитком людства та державно організованого соціуму в умовах глобалізації потреби, інтереси, запити, життєві устремління людей піддаються суттєвому впливу з боку глобалізаційних процесів – вони, з одного боку, стають не тільки все більш різними, різноманітними, тонкими, витонченими, а й, з іншого боку, часом стосуються далеко не найбільш життєво важливих сфер людського життя, тобто таких, що загрожують фізичному існуванню людини або її благополуччю. Разом з тим, слід відмітити, що такі потреби людей поступово все більше зсуваються в сферу духовну, де вирішуються питання самодосконалості людини, її фізичного та духовного зростання, що є вкрай важливим для сучасної людини;

- ПС ЛОГ, що встановлюється конкретною державою, не є статичною категорією, – він володіє досить високим динамічним потенціалом, завдяки чому досить активно реагує на глобалізаційні процеси, що скеровані на зміни гуманістичних та гуманітарних пріоритетів розвитку державності та міжнародної спільноти, шляхом його модернізації, вдосконалення і розширення;

- виникнення та формування основних напрямів вдосконалення та розширення ПС ЛОГ в умовах глобалізації детерміновано пріоритетом прав і свобод ЛОГ перед правами держави та феноменологією прав людини як найважливішої сфери для міжнародного співробітництва держав в рамках їх міжнародної спільноти, – саме це є визначальними факторами сучасного розвитку демократичної правової державності та існування і функціонування міжнародного співтовариства держав в епоху глобалізації.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Публікації, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Індивідуальна монографія

1. Кофман Б. Я. Роль конституційного права в забезпеченні правового статусу людини, особистості і громадянина в умовах глобалізації: питання теорії та практики : монографія/ Інститут законодавства Верховної Ради України/ За ред. М.О. Баймуратова. К.: Вид-во «Людмила», 2019. 355 с.

Статті у періодичних наукових фахових виданнях України з юридичних наук

1. Кофман Б.Я. Проблема становлення єдиної системи міжнародних виборчих стандартів /М. О. Баймуратов, Б. Я. Кофман. *Право України*. 2013. № 5. С. 63-76.

2. Кофман Б. Я. Людина і право: до онтології питання про термінологічне забезпечення. *Держава і право*. 2016. Вип. 72. С. 69-97.

3. Кофман Б.Я. Праворозуміння як основний фактор комунікаційної взаємодії людини з правом. *Держава і право*. 2017. Вип. 75. С.101-124.

4. Kofman B. Sociological aspect of innovative development perspectives of higher education in Ukraine/ B. Kofman, I. Kurovska, I. Yakaitis. *Наука і освіта*. 2018. № 2. С. 118-124. (Web of Science Core Collection).

5. Кофман Б.Я. Правова соціалізація як основа реалізації правового статусу людини і громадянина в місцевому самоврядуванні. *Держава і право*. 2019. Вип. 83. С.118-136.

6. Кофман Б. Я. Правовий статус людини і громадянина та правові стани особистості в умовах розвитку громадянського суспільства: до питання трансформації. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 1. С. 36-43.

7. Кофман Б.Я. Характеристика поняття «людина» з позицій конституційного права. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 3. С. 29-38.

8. Кофман Б. Я. Принципи інституту громадянства в конституційному праві держави. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 4. С. 31-36.

9. Кофман Б.Я. Покоління прав людини та їх вплив на становлення та трансформацію конституційно-правового статусу людини і громадянина.

Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2019. № 5. С. 29-37.

10. Кофман Б.Я. Муниципальні права людини (особистості) як фактор вдосконалення конституційно-правового статусу людини і громадянина. *Часопис Київського університету права.* 2019. № 2. С.64-71.

11. Кофман Б.Я. Фактори, що сприяють удосконаленню та розширенню правового статусу людини, особистості та громадянина в умовах глобалізації. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* 2019. № 6. С. 6-20.

12. Кофман Б.Я. Основні напрями вдосконалення та розширення правового статусу людини, особистості та громадянина в умовах глобалізації. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* 2020. № 1. С. 46-59.

13. Кофман Б.Я. Роль міжнародних правових стандартів прав людини у формуванні правового статусу людини і громадянина. *Часопис Київського університету права.* 2020. № 1. С. 109-114.

14. Кофман Б.Я. Терміносистема «правовий статус людини (особистості) і громадянина»: теоретичні та праксеологічні підходи до визначення змістового навантаження. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України.* 2020. № 22. С. 178-186.

15. Кофман Б.Я. Актуальні питання нормопроекування правового статусу людини і громадянина в конституційному праві України: до формування парадигми процесуально-стадійного забезпечення. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України.* 2020. № 23. С. 5-16.

16. Кофман Б.Я. Антропологізація та антропоцентризм в конституційному праві як основоположна тенденція розвитку та вдосконалення конституційно-правового статусу людини, особистості та громадянина. *Часопис Київського університету права.* 2020. № 2. С. 127-134.

17. Кофман Б.Я. Настанови природного права як джерело перманентного розвитку конституційно-правового статусу людини (особистості) і громадянина. *Право і суспільство.* 2020. № 4. С. 60-78.

Статті у наукових періодичних виданнях зарубіжних держав з юридичних наук

1. Kofman B. The rule of law and international obligations as the leading approaches in maintenance of international peace and security/ B. Kofman, I. Kurovska (2018). In: Strelkowski W. (eds) *Sustainable leadership for entrepreneurs and academics. Springer Proceedings in Business and Economics.* 2018. P. 151-162. (Web of Science Core Collection, Springer).

2. Kofman B. Leading Approaches in Maintenance of International Peace and Security/ I. Kurovska, B. Kofman, A. Semenova (2019). In: Strielkowski W. (eds) *Sustainable Leadership for Entrepreneurs and Academics, ESAL2018.* Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham. 2019. P. 511-519. (Web of Science Core Collection, Springer).

3. Кофман Б.Я. Характеристика поняття «особистість» з позицій конституційного права. *Europsky politicky a pravni diskurz (European political and law discourse)*. 2019. Vol. 6. Iss. 3. P. 29-37.

4. Kofman B. Migration cultures and their outcomes for national security/ I. Gryshova, B. Kofman, O. Petrenco. *Journal security and sustainability issues*. 2019. March. Vol. 8. Number 3 (18). P. 521-530. (Scopus).

5. Кофман Б.Я. Конституційне право в умовах правової глобалізації: параметральні засади розвитку і вдосконалення. *Europsky politicky a pravni diskurz (European political and law discourse)*. 2020. Vol. 7. Iss. 2. P. 138-144.

6. Кофман Б.Я. Правова політика держави у забезпеченні конституційно-правового статусу людини (особистості) і громадянина: методологічний та технологічний аспекти. *Europsky politicky a pravni diskurz (European political and law discourse)*. Vol. 7. 2020. Iss. 3. P. 88-97.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Кофман Б.Я. Міжнародні виборчі стандарти: наочно-об'єктна і суб'єктно-номенологічна характеристики. «Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики»: Зб. тез наук. праць II Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Маріуполь, 15 березня 2013 р.) / За ред. К. В. Балабанова. – Маріуполь: МДУ, 2013. С. 3-12.

2. Кофман Б. Я. Конституція України та міжнародні виборчі стандарти. «Конституційна реформа в Україні: новий етап та сучасні виклики». – К.: Ін-т законодавства Верхов. Ради України, 2015. С.207-212.

3. Кофман Б. Я. Формування та становлення національної моделі місцевого самоврядування в умовах децентралізації публічної влади в Україні. «Децентралізація в Україні: законодавчі новації та суспільні сподівання». – К.: Ін-т законодавства Верхов. Ради України, 2015. С.105-108.

4. Кофман Б. Я. До розуміння правової соціалізації особистості. «Модернізація правових інститутів: вимоги часу». – К.: АртЕк, 2016. С. 71-77.

5. Кофман Б.Я. Роль міжнародних виборчих стандартів у захисті засад конституційного ладу України / М. О. Баймуратов, Б. Я. Кофман. «Виборче право України в контексті європейських демократичних стандартів»: Тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (26-27 травня 2016 року, м. Київ). – К.: Вид. дім «Стилос», 2016. С. 78-83.

6. Кофман Б.Я. Міжнародні виборчі стандарти і виборче законодавство України / М. О. Баймуратов, Б. Я. Кофман. «Сучасні проблеми виборчого права і методологія його викладання у вищих навчальних закладах України»: Тези доп. міжнар. наук. конф. (22-23 червня 2017 року, м. Київ). – К., 2017. С. 16-20.

7. Кофман Б.Я. Особливості реалізації правового положення людини в місцевому самоврядуванні. «Муніципальна реформа в контексті Євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості»: Тези доп. Другої щорічної наук.-практ. конф. (м. Київ, 6 грудня 2018 р.). – К.: ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС», 2018. С. 81-84.

8. Кофман Б. Я. Роль органів публічної влади в захисті прав і свобод людини і громадянина в Україні: питання теорії. *«Правова доктрина: міжнародний досвід та практична реалізація в Україні»*: матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 22 травня 2019 р. – Маріуполь: МДУ, 2019. С. 431-434.

9. Кофман Б. Актуальні питання правової соціалізації. *Zbior artykulow naukowych recenzowanych. (1) Z 40. Zbior artykulow naukowych z Konferencji Miedzynarodowej Naukowo-Praktycznej (on-line) zorganizowanej dla pracownikow paucowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z panstw obszaru bylego Związku Radzieckiego oraz bylej Jugoslawii. (28.02.2019).* – Warszawa, 2019. Str. 51-54.

10. Кофман Б.Я. Місце самоврядування і правова соціалізація як основа реалізації правового статусу людини і громадянина. *«Муниципальна реформа в контексті Євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості»*: тези доп. Третьої щорічної наук.-практ. конф. (м. Київ, 6 грудня 2019 р.). – К.: ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС», 2019. С. 203-207.

11. Кофман Б. Муніципальні права людини та їх роль у вдосконаленні конституційно-правового статусу людини і громадянина. *«Міжнародні та європейські стандарти місцевого самоврядування: проблеми імплементації в Україні»*: матеріали Всеук. наук.-практ. конф. (20 грудня 2019 р., м. Львів) / за наук. ред. проф. М. Микієвича, проф. О. Сушинського, доц. Р. Бедрія. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2020. С. 95-103.

12. Кофман Б.Я. Правова політика держави у забезпеченні конституційно-правового статусу людини (особистості) і громадянина і місцевого самоврядування. *«Конституційні принципи місцевого самоврядування та регіональна політика ЄС»*: тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (24 квітня 2020 року, м. Харків). – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2020. С. 117-122.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертаційного дослідження

1. Кофман Б.Я. Международные избирательные стандарты: дефинитивное определение и структурная характеристика // *Михайло Баймуратов: право як буття вченого*. Зб. наук. праць до 55-річчя проф. М.О. Баймуратова/ Упор. та відп. ред. Ю.О. Волошин. – К.: Логос, 2009. С. 334-347.

2. Кофман Б. Я. *Міжнародні виборчі стандарти: правова природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України* /М. О. Баймуратов, Б. Я. Кофман ; за наук. ред. д. ю. н., проф. Ю. О. Волошина. – Суми: Універ. книга, 2012. 230 с.

3. Кофман Б.Я. Міжнародні виборчі стандарти: онтологія, гносеологія та аксіологія: поняття та розуміння. *Інтеграційне право в умовах глобалізаційних процесів: концептуальні та методологічні підходи* (до 60-річчя зав. каф. конс., адмін. та міжнар. права Маріуп. держ. ун-ту, д. ю. н., проф., акад. Української акад. наук, Заслуж. діяча науки і техніки України М. О. Баймуратова) / М. О. Баймуратов, Б. Я. Кофман. / За ред. д. ю. н., проф., Заслуж. юриста України Ю. О. Волошина– Одеса: Фенікс, 2015. С. 216-245.

4. Кофман Б.Я. Місцеве самоврядування і територіальна громада: на перехресті впливу конституційного та міжнародного правопорядків/ М. О. Баймуратов, Б. Я. Кофман // *Сучасні проблеми міжнародного права. Liber Amicorum до 60-річчя проф. М.В. Буроменського: моногр. / авт. кол. ; за ред. В. М. Репецького та В. В. Гутника.* – Львів; Одеса : Фенікс, 2017. С. 152-179.

5. Кофман Б.Я. *Європа регіонів: транскордонне співробітництво. Коментар Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або властями /* М. О. Баймуратов, Б. Я. Кофман, С. А. Панасюк. – Одеса: Фенікс, 2017. 206 с.

6. Кофман Б.Я. Людський розвиток у рамках місцевого самоврядування: до визначення правової парадигми. *Вісник Центральної виборчої комісії.* 2017. № 35. С.54-59.

7. Кофман Б. *Європейська хартія локальної демократії від «А до Я» (Науково-практичний коментар Європейської хартії місцевого самоврядування)/* М. Баймуратов, Б. Кофман, С. Панасюк. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2017. 274 с.

8. Кофман Б.Я. *Безпека інформаційних систем. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/1148 від 6 липня 2016 року: науково-практичний коментар /* Баймуратов М. О., Кофман Б. Я., Старинець О. Г. – К.: Ін-т законод. Верховної Ради України. 2019. 231 с.

АНОТАЦІЯ

Кофман Б. Я. Людина, особистість і громадянин в сучасному конституційному праві. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» (081 – право). – Інститут законодавства Верховної Ради України. – Київ, 2020.

Дисертацію присвячено дослідженню ролі феноменології людини, особистості і громадянина в сучасному конституційному праві в контекстуалізації ролі їх правового статусу, його зростання та модифікації в умовах правової глобалізації.

Досліджено важливі теоретичні питання супроводу комунікативної взаємодії людини і права, визначено роль конституційного права у забезпеченні правового статусу людини, особистості і громадянина, проаналізовано забезпечення конституційно-правового статусу людини, особистості і громадянина у світлі інструментально-інституційних аспектів, розглянуто перспективи розвитку профільного правового статусу у його динамічному вимірюванні.

Встановлено особливості трансформації профільного статусу та правових станів особистості в умовах розвитку громадянського суспільства, досліджено теоретичні та практичні підходи до визначення характеристики поняття «людина» і «особистість» у конституційному праві, а також роль інституту громадянства в конституційному праві держави як феноменологічного явища та інституту державності. Аргументовано параметральні ознаки конституційної

людини та визначено муніципальні права людини (особистості, члена територіальної громади).

Ключові слова: глобалізація, правова глобалізація, конституційне право, права людини, людина, особистість, громадянин, правовий статус, праворозуміння, правова соціалізація, правова політика держави, місцеве самоврядування, муніципальні права людини, природне право, антропологізація і антропоцентризм в праві.

АННОТАЦІЯ

Кофман Б. Я. Человек, личность и гражданин в современном конституционном праве. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» (081 – право). – Институт законодательства Верховной Рады Украины. – Киев, 2020.

Диссертация посвящена исследованию роли феноменологии человека, личности и гражданина в современном конституционном праве в контекстуализации роли их правового статуса, его развития и модификации в условиях правовой глобализации.

Исследованы важные теоретические вопросы сопровождения коммуникативного взаимодействия человека и права, определена роль конституционного права в обеспечении правового статуса человека, личности и гражданина, проанализировано обеспечение конституционно-правового статуса человека, личности и гражданина в свете инструментально-институциональных аспектов, рассмотрены перспективы развития профильного правового статуса в его динамическом измерении.

Установлены особенности трансформации профильного статуса и правовых состояний личности в условиях развития гражданского общества, исследованы теоретические и практические подходы к определению характеристики понятия «человек» и «личность» в конституционном праве, а также роль института гражданства в конституционном праве государства как феноменологического явления и института государственности. Аргументировано выделение параметральных признаков конституционного человека и определены муниципальные права человека (личности, члена территориальной громады).

Ключевые слова: глобализация, правовая глобализация, конституционное право, права человека, человек, личность, гражданин, правовой статус, правопонимание, правовая социализация, правовая политика государства, местное самоуправление, муниципальные права человека, естественное право, антропологізація і антропоцентризм в праві.

SUMMARY

Kofman B. Y. Person, personality and citizen in modern constitutional law.

– Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of legal sciences on a specialty 12.00.02 «Constitutional law; municipal law» (081 – law). – Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine. – Kyiv, 2020.

The dissertation is devoted to the research of the role of the phenomenology of man, personality and citizen in modern constitutional law in the contextualization of the role of their legal status, its growth and modification in the conditions of legal globalization.

Important theoretical issues of communication of human-law interaction through research of ontological aspects of terminological support of human-law communicative interaction, disclosure of the role of the phenomenon of legal understanding as the main factor of human-law communication interaction, as well as the role of legal socialization in realizing legal status. self-government.

It is proved that the relationship between man and law is a complex philosophical-rational and teleological-praxeological nature, they are characterized by social objectification and contain a complex subjective content. In the ontology of understanding these relations, the use of profile terminology plays an important role, which not only explains their content, but also reproduces the historical, psychological, social, legal discourse and context of human origin and law and objectification of their communicative interaction.

The role of constitutional law in ensuring the legal status of a person, individual and citizen through the study of the parametric principles of development and improvement of constitutional law in the context of legal globalization; proposed theoretical and praxeological approaches to determining the content of the terminology "legal status of man (individual) and citizen"; the processes of transformation of the legal status of a person and a citizen and the legal status of the individual in the conditions of civil society development are analyzed; emphasis is placed on theoretical and practical approaches to the characterization of the concept of "man" in constitutional law; the effectiveness of doctrinal approaches to the characterization of the concept of "personality" in constitutional law is argued; the phenomenology of the institution of citizenship in the constitutional law of the state is revealed.

Topical issues of ensuring the legal status of a person, an individual and a citizen with constitutional law are revealed. It is proved that the growth of the special role and importance of the constitutional law of the world in the context of globalization is determined not only by the fact that it is a fundamental, fundamental and single profile branch of national law, and underlies the formation, functioning and development of democratic rule of law. it directly interacts with general international law, creating a systemic legal complex that simultaneously influences

and determines the development and improvement of state legal systems and the international legal system.

Based on these guidelines, the definition of theoretical and doctrinal and practical approaches to the content of the terminology "legal status of man (individual) and citizen", the transformation of the profile status and legal status of the individual in the development of civil society, theoretical and practical approaches to characterization the concepts of "man" and "personality" in constitutional law, as well as the role of the institution of citizenship in the constitutional law of the state as a phenomenological phenomenon and the institution of statehood.

The instrumental-institutional aspects of ensuring the legal status of a person, individual and citizen in the contextualization of the disclosure of the role of the legal policy of the state in ensuring the constitutional and legal status of a person (individual) and a citizen are determined; conducted a systematic analysis of topical issues of normative design of the legal status of man and citizen in the constitutional law of Ukraine; identification and study of the influence of the phenomenology of generations of human rights on the constitutional and legal status of man and citizen; disclosure of the perspective and initiating role of international legal standards of human rights in the formation and stabilization of the legal status of man and citizen; systematic study of the problems of phenomenology of municipal human rights (personality) and its teleological influence on the improvement of the constitutional and legal status of man and citizen.

Dynamic aspects of perspective development of the legal status of a person, personality and citizen have been established and studied through the definition of natural law guidelines as a source of permanent development of the constitutional and legal status of a person (personality) and a citizen; study of the phenomenologists of anthropologisation and anthropocentrism in constitutional law as fundamental trends in the development and improvement of the constitutional and legal status of man, individual and citizen, as well as their extrapolation to identify factors that contribute to improving and expanding the legal status of globalization directions of improvement and expansion of such legal status.

Key words: globalization, legal globalization, constitutional law, human rights, human, personality, citizen, legal status, legal understanding, legal socialization, legal policy of the state, local government, municipal human rights, natural law, anthropologization and anthropocentrism in law.